

Dit is een uitgave van “ten Anker”

Het boekwerk “De Nederlandsche Zeemacht” is gedigitaliseerd en geredigeerd door A. Hoogerwerf en A. Krijgsman.

Dit boekwerk behelst heel veel hoofdstukken en zal zijn weerga vinden in een wekelijks terugkerende uitgave naast “ten Anker”

Er zijn altijd wel mensen die met mijn werk aan de haal gaan. Aan de ene kant is dat een teken dat ik het goed heb neergezet, maar ik sta niet toe lukraak te kopiëren voor andere dan puur privé doeleinden zonder daar schriftelijke toestemming voor te vragen.

De redactie heeft alles is in het werk gesteld de rechten van dit werk te eerbiedigen. Omdat het niet mogelijk was te achterhalen wie de rechthebbende is, en omdat dit werkje slechts verschijnt in een relatief beperkte lezerskring, is besloten dit te publiceren voor de lezers van “ten Anker”.

HOOFDSTUK XIX.

Wederzijdsche oorlogsverklaring. — Een rampspoedige tocht onder Tromp. — Gevecht tusschen Michiel Adriaansz. de Ruyter en Ascue bij Plymouth. — Terugtocht der Nederlandsche vloot onder Witte Cornelisz. de With. — Luisterrijke overwinning van Tromp bij de Singels. — Bedrijven van het Nederlandsche eskader in de Middellandsche Zee. — Kaapvaart. — Stremming van den handel. — De verhouding der Republiek tot onzijdige mogendheden.

Niet lang na het vertrek der Nederlandsche ambassadeurs vaardigde het Parlement eene oorlogsverklaring uit, waarin alle grieven nog eens uitvoerig werden opgesomd. De Staten-Generaal beantwoordden dat stuk door het openstellen der kaapvaart en het afkondigen van een manifest, waarin ook zij hunne redenen bloot legden. Hierin maakten zij het wereldkundig „*dat de Engelsche regeering hunne redelijkheid had gebruikt tot voedsel voor hare opgeblazenheid, hunne gematigdheid tot ontsteking van hare woede, hunne vriendelijke aanbiedingen tot een grondslag voor eischen, die met geen schijn van billijkheid gedaan en behoudens de eer en de reputatie der tegenpartij niet toegestaan konden worden.*”

Eindelijk zouden de vele internationale geschillen dan toch beslist worden door het eenige middel, dat overblijft, wanneer de onderhandelingen niet tot een gewenscht einde hebben geleid. Slechts noode ging de partij, die in Nederland aan het roer zat, daartoe over. Behalve de voor- en nadeelen, welke de beide staatkundige partijen van een zeeoorlog konden verwachten, was het zonneklaar, dat Nederland hierop geenszins was voorbereid. Er was voor het zeewezen weinig gedaan. Zelfs had de Staatspartij, in de eerste jaren na den Munterschen vrede, eene grootere opruiming van oorlogsschepen en ander materieel toegelaten dan eigenlijk met haar belang strookte, uit vrees dat de Stadhoudersche zeemacht tot ondersteuning der koningsgezinde Engelschen zou bezigen. Had zij zoodoende een misslag begaan, dan moest zij er thans zwaar voor boeten. De Engelschen toch, hoewel erkennende dat zij een degelijker personeel te bestrijden kregen dan ooit te voren, bezaten op dat oogenblik een zeer verbeterd en in menig opzicht uitmuntend materieel. Daarentegen zouden de onzen eerlang de ervaring opdoen dat het niet langer een gevecht was als vroeger tegen de onhandelbare galjoenen der Spanjaarden. Hoe schoon de roeping van Nederland mocht zijn om als kampvechter voor de vrijheid der zee op te treden, zoo behoeft het toch geene verwondering te baren dat velen, met het oog op de verschillende omstandigheden, waaronder de beide natiën den strijd aanvingen, niet zonder bekommering den uitslag daarvan te gemoet zagen.

Ware al het overige volkomen gelijk geweest, dan had voorzeker een dapper en geoefend personeel, hetwelk Nederland ongetwijfeld bezat, de gebreken van het materieel eenigermate kunnen vergoeden. Maar het overige stond alles behalve gelijk! Terwijl in het bestuur over het zeewezen der Engelsche republiek, aan krachtige handen toevertrouwd, meer eenheid heerschte dan vroeger, was de band tusschen de verschillende

Admiraliteiten in Nederland, wegens het gemis van een Stadhouder en Admiraal-Generaal, lossen dan ooit te voren. Bovendien had Nederland op dat oogenblik een meer uitgebreiden handel dan Engeland en dus meer kwetsbare plaatsen. Dit nadeel werd niet weinig vergroot door de ligging van Engeland, zoo uitermate gunstig om alle voorbij zeilende Nederlandsche bodems met betrekkelijk geringe krachtsinspanning te verontrusten, terwijl daarentegen de Engelsche koopvaarders met weinig gevaar de eigen havens konden bereiken.

Grootelijks verzwaarde dit verschil in ligging de taak der Nederlandsche zeemacht, die meermalen belast werd met het geleiden van talrijke koopvaardijvloeden, welke tegenwoordigheid in hooge mate belemmerend, moest zijn bij gevechten, waarin de tegenpartij meestal reeds het voordeel van een beter materiëel bezat. Het is billijk hierop te letten bij de vele ontmoetingen, die in een klein tijdsbestek tusschen de vloeden der beide Republieken plaats hadden; want de eigenaardige moeielijkheden, welke het deugdelijk gedeelte van het personeel ondervond, werpen op de gebeurtenissen, waarbij dit handelend optrad, het ware licht. De behaalde voordeelen krijgen dan eene grootere waarde en de geleden nadeelen maken het ten volle begrijpelijk, hoe grievend het voor Tromp, de With en anderen moest zijn als hun de middelen ontbraken om deze te verhoeden.

Tromp was in Juli 1652 niet gelukkig in het volbrengen van den hem opgedragen last. Met eene vloot van 96 schepen en eenige branders was hij uitgezonden om de Engelschen te beschadigen en daarentegen den handel en de visscherij der onzen te beschermen. Eerst begaf hij zich, ingevolge de aanwijzing van den Raadpensionaris bij diens terugkomst uit Engeland, naar Duins, ten einde de tegenpartij aan te tasten op de reede, die eenmaal van eene zoo schitterende overwinning getuige was geweest. Op de stemming van het personeel kon dit niet anders dan gunstig werken. Ascue, een der Britsche bevelhebbers, lag er met een eskader, dat langzamerhand van 7 tot 21 schepen was aangegroeid. Van tijd tot tijd verliet het zijne ligplaats, als zich eenige kans op voordeel aanbood. Eene Nederlandsche vloot, die uit Portugal terugkeerde, had dit ondervonden toen zij door de schepen van Ascue deerlijk gehavend en ten deele veroverd was. Alleszins verklaarbaar is het, dat Tromp in de eerste plaats wenschte te beproeven Ascue te verslaan of hem van de reede van Duins te verdrijven. Tot zijn leedwezen vond hij echter de gelegenheid daartoe niet gunstig, en hij meende geene latere te kunnen afwachten zonder de haringvloot aan het uiterste gevaar bloot te stellen. Hoe verdrietig de Nederlandsche bevelhebbers het vonden, dat al hunne pogingen om de Engelsche schepen ter reede van Duins aan te vallen vruchteloos waren gebleven, is genoegzaam op te maken uit deze woorden van Evertsen: *„Dagelyks bekommeren wy ons en quellen onse sielen, dat wy in dese conjuncture des tyts den lande geene effectuele diensten en connen doen, gelyck wy wel souden wenschen.”*

Alles scheen voor het oogenblik te moeten tegenloopen. Want de Nederlandsche vloot, noordwaarts gestevend om de haringbuizen te beveiligen, kwam juist een weinig te laat. Blake had kort te voren de haringvloot met eene aanzienlijke macht overvallen, de 12 of 13 konvooiers met een dertigtal buizen genomen en nog andere vernield. Tot overmaat van ramp, werd de Nederlandsche vloot, die nu de Engelsche trachtte op te sporen, daags nadat zij deze in het zicht had gekregen, door een zwaren storm belopen, die veel schade

aanrichtte en de schepen dermate verstrooide, dat Tromp minder dan de helft daarvan bij zijne vlag hield. Met dit gedeelte zijner vloot besloot hij naar de havens terug te keeren. Den 16^{den} Augustus verscheen de Admiraal, op zijn hoogst 40 schepen bij zich hebbende, voor de Maas. Daar ontving hij den last het overblijfsel der vloot naar de Wielingen te brengen, en dan met den Vice-Admiraal de With naar 's Gravenhage te komen. Vele der vermiste schepen kwamen later, na minder of meer geleden te hebben, nog te recht. Blake was er beter afgekomen, daar hij, tot zijn geluk, met zijne vloot benoorden Hitland was gedreven.

Evenals gewoonlijk, beoordeelde men ook in dit geval het gedrag van Tromp te zeer naar de uitkomst. Sommigen schreven hem zelfs bijoogmerken toe, die hij aan het hoofd der zeemacht niet hebben mocht, ten koste der zaak, welker leiding hem was toevertrouwd. Het gedrag van den Luitenant-Admiraal werd in vlugschriften zeer gelaakt, en de regeering achtte het noodig haren bevelhebber ter verantwoording te roepen. Diens bekende gehechtheid aan het stamhuis van Oranje was bij de meesten, die toen aan het bewind waren, geene aanbeveling. De hevigheid, welke in der tijd had doorgestraald in de berisping, over het gebruik van het woord „*Prinsenvlag*” i. p. v. „*Statenvlag*”, was reeds een blijk geweest, dat de regeeringspartij zijne staatkundige inzichten afkeurde en hem slechts, uithoofde zijner erkende bekwaamheden, bleef gebruiken. Nu deze eenigermate in twijfel getrokken werden, oordeelde men de gelegenheid gunstig om te beproeven, wat de zeemacht zonder hem kon verrichten. Tromp werd niet geschorst, maar slechts voorloopig aan wal gehouden, terwijl men het opperbevel over 's lands vloot intusschen aan den Vice-Admiraal de With opdroeg.

Aanvankelijk telde de macht, waarover deze gebod, slechts ruim 30 schepen, welker toestand, volgens het oordeel des bevelhebbers, veel te wenschen overliet. Bovendien was de stemming onder het personeel alles behalve gunstig. Het zeevolk was innig gehecht aan Tromp, en zag dezen met leede oogen vervangen door den Vice-Admiraal de With, die zich nooit de liefde der zijnen had weten te verwerven. Onder den indruk van de behandeling, die een zoo verdienstelijk man als Tromp wedervoer, werden ook andere bevelhebbers mismooedig, zoodat een hunner zelfs in overweging nam, of het niet verkieslijker ware „*eerlyk uit den dienst te gaan, als heden of morgen te worden ghescholden voor een schelm.*” Dit alles beloofde voor de toekomst niet veel goeds. Voor dat echter de hoofdvloot, onder het bevel van de With, met de Engelsche slaags geraakte, had een gedeelte der Nederlandsche zeemacht, tot bescherming van den handel uitgezonden, zich luisterrijk gekweten. Na de vergeefsche poging van Tromp om de Engelschen ter reede van Duins aan te tasten, had Ascue, wiens eskader inmiddels tot 40 schepen versterkt was, die reede verlaten en zich naar het Kanaal begeven, om aldaar op de Nederlandsche koopvaarders te passen. Ten einde deze zooveel mogelijk te beveiligen, waren hier te lande verschillende maatregelen genomen. Gedurende den laatsten tocht van Tromp, was er in Zeeland reeds druk gewerkt aan de uitrusting van een eskader, bestemd tot het geleiden eener koopvaardijvloot. Het bevel daarover was opgedragen aan den kloeken zeeheld, die eenmaal tijdelijk in 's lands dienst was geweest, die sedert weder als kapitein eener bijzondere reederij had gevaren, en die thans, juist toen hij voornemens was zijne overige levensdagen aan wal te slijten, alleen uit liefde tot het vaderland, de hem aangeboden betrekking had aanvaard. Wie vermoedt niet, dat hier Michiel Adriaansz. de

Ruyter wordt bedoeld, de eenvoudige en vrome kapitein, die bij deze gelegenheid voor het eerst, als Commandeur, geregeld in 's lands dienst optreedt. Den 29sten Juli hadden de Staten-Generaal hem het bevel over het gemelde eskader opgedragen, waarmede hij na eene koopvaardijvloot door het Kanaal geleid te hebben, eenigen tijd moest blijven kruisen, om ook andere schepen, die men eerstdaags uit het westen te gemoet zag, gedurende hunne verdere reis naar het vaderland te beveiligen.

Uitlokkend was de dienst in die dagen niet. De Ruyter vond al aanstonds de hem toevertrouwde macht, wat de zwaarte der schepen betrof, niet geëvenredigd aan hetgeen hij daarmede moest volbrengen. Om over het gegronde zijner bezwaren te kunnen oordeelen, vergelijke men slechts de sterkte der beide partijen, toen het den 26sten Augustus, op de hoogte van Plymouth, tusschen de Ruyter en Ascue werkelijk tot een gevecht kwam. De laatste had 40 schepen en 5 branders onder zijne vlag, de eerste slechts 30 schepen en 6 branders. Onder de Engelsche schepen waren er twee, die 60 stukken voerden, en acht, die met 36 tot 40 en meer stukken bewapend waren.

Daarentegen hadden de zwaarste bodems van de Ruyter slechts 30 stukken, uitgezonderd de *Vrede* en de *Vogelstruis*, twee schepen van 40 stukken, welke door de Bewindhebbers der Oost-Indische Compagnie waren verstrekt. Bovendien zag de Ruyter zich belemmerd door een konvooi van 60 koopvaarders.

Maar de ongelijkheid der strijdkrachten, waarop de Nederlandsche Commandeur voor zijn vertrek had gewezen, belette hem niet zijn plicht te doen, en hierdoor te toonen, wat ervaring en dapperheid tegen eene overmacht vermochten. Na de verschijning van den vijand, had de Ruyter zijne oorlogsschepen in drie eskaders verdeeld, en de koopvaarders in dier voege gerangschikt, dat de weerbaarste nog eenig nut konden aanbrengen. Boven alle verwachting gunstig was de uitslag, dien hij in het gevecht mocht verwerven; want volgens het eenparig getuigenis der Nederlandsche berichten, waren alle oorlogsschepen en koopvaarders aan onze zijde behouden gebleven, toen de Engelschen na drie uren strijdens afhielden. Branders waren niet gebruikt; doch er waren meer dan drieduizend schoten gedaan. Douwe Aukes, de bevelhebber van de *Vogelstruis*, had zich bijzonder onderscheiden. Te midden der vijandelijke schepen liggende, had zijne bemanning den moed verloren en op het overgeven van den bodem aangedrongen. Maar de standvastige verklaring van Douwe, dat hij dezen liever door eigen kruit in de lucht zou doen springen, had haar doel niet gemist. Aangewakkerd door het voorbeeld van den bevelhebber, had de bemanning den strijd hervat, die met een gewenschten uitslag was bekroond.

De onzen hadden, na het gevecht bij Plymouth, een honderdtal dooden en gekwetsten te betreuren, en begrootten het verlies der tegenpartij op 2 of 3 bodems en meer dan 1000 man. Allen, een Engelsch schrijver, zegt, dat het niet met juistheid bekend is; Hume erkent, dat Ascue ten minste geenerlei voordeel had behaald en zelf te veel had geleden om de onzen te kunnen vervolgen. Voorloopig stelde de Ruyter van zijn kant geene pogingen in het werk, om de Engelschen bij vernieuwing aan te tasten, hetgeen ook bezwaarlijk kon geschieden, omdat deze 's anderen daags het voordeel van den wind hadden. Het uitblijven der tegenpartij vuurde echter den moed der Nederlanders aan. Na de koopvaarders, met de twee daarbij behoorende konvooiers, te hebben weggezonden, vormden zij zelfs het plan, den vijand binnen de haven van Plymouth te gaan opzoeken, hetwelk evenwel niet tot uitvoering kwam, omdat het bij den heerschenden wind gevaarlijk

was de Engelsche kust te naderen.

Het tweede gedeelte van zijn last, het afwachten van andere koopvaarders uit het westen, stelde den naam van de Ruyter, dien hij door het gevecht met Ascue ten volle gevestigd had, onmiddellijk in de waagschaal. Of was de toestand van het Nederlandsche eskader niet uiterst hachelijk te noemen, toen Blake met eene aanzienlijke macht de Hoofden passeerde, om de Ruyter op te zoeken en diens vereeniging met het gros der Nederlandsche vloot te beletten? Allergelukkigst voor de Ruyter was het, dat de vijandelijke bevelhebber niet slaagde, en dat het terugkeerende Nederlandsche eskader den 2^{den} October ongehinderd de vloot bereikte, die zich onder Witte Cornelisz. de With nabij de Vlaamsche kust ophield. Verscheidene schepen van de Ruyter en 5 zijner branders moesten naar het vaderland worden gezonden. Met de branders van de With was dit reeds vroeger gebeurd, zoodat de vloot van die soort van schepen nagenoeg geheel ontbloot was. Na het vertrek van de beschadigde schepen, hield de With nog ruim 60 bodems onder zijne vlag. Allen waren echter zwak in vergelijking met die der tegenpartij. Ook lieten de uitrusting der meeste schepen en de bekwaamheid van een gedeelte der bemanning veel te wenschen over. De Ruyter beklagde zich ten minste, dat zijne bevelen, uit moedwil of onverstand, niet behoorlijk werden nagekomen. Vooral betrof dit het bijeenblijven der schepen, welke dikwijls zeer verstrooid waren en dientengevolge aanhoudend in gevaar verkeerden. Over het algemeen zou men tot het besluit komen, dat het met de discipline treurig gesteld was, als men nagaat, dat de bemanning van het admiraalschip geweigerd had den Vice-Admiraal aan boord te nemen; dat zij zelfs bedreigd had hem met zijne sloep in den grond te boren ¹⁾). Op een ander schip, waarmede de With zich moest vergenoegen, vond hij alles in schromelijke wanorde, zoodat hij, volgens zijne eigen woorden, „*de ambten van kapitein, luitenant, stuurman, constapel, constapelsmaat, ja tot provoost in cluys, moest waarnemen*”.

Menig bevelhebber zou gearzeld hebben, onder zulke gegevens, zich met den vijand te meten, hetgeen de Ruyter inderdaad afried. De With daarentegen, altijd meer te rade gaande met zijn moed, dan met de strijdkrachten, waarover hij te beschikken had, zag met verlangen naar den vijand uit. Ongetwijfeld zal de hoop om als opperbevelhebber uit te munten, bij deze gelegenheid, een niet geringe spoorslag voor hem zijn geweest.

Den 8sten October vertoonde Blake zich met eene vloot, welke in talrijkheid van schepen de onze slechts weinig overtrof. Over het geheel waren de Engelsche bodems veel zwaarder gewapend, waarmede echter een grootere diepgang gepaard ging, die hen belette zoo dicht bij de banken te komen als de Nederlandsche. Eenigszins vreemd klinkt het dat de ontmoeting, volgens de Engelsche berichten, dichter bij de vijandelijke kust dan bij de Vlaamsche schijnt te hebben plaats gehad en dat nochtans de komst van Blake de onzen verraste. De Nederlandsche schepen lagen verstrooid en er was geen tijd om vooraf krijgsraad te houden, zoodat de With zijne bevelen door middel van kleine vaartuigen aan

¹⁾ Den 11^{en} April 1653 klaagde de Witth weder over iets dergelijks bij de Staten-Generaal, zelf verklarende, dat het nu reeds vijf of zes maal gebeurd was. Het schip met de weerbarstige bemanning werd bij die gelegenheid, op zijn last, door drie andere bewaakt. Men vond het echter bedenkelijk hem de verlangde vergunning te geven om daarop te vuren.

de verschillende kapiteins moest doen worden. Uithoofde der ondiepten, in de nabijheid van de Nederlandsche vloot, konden vele Engelsche schepen geen deel nemen aan het gevecht, dat te drie uren in den namiddag een aanvang nam en tegen het vallen van den avond werd gestaakt. Lang was er dus niet gestreden en beslissend evenmin, zoodat men eene herhaling van den strijd tegen den volgenden dag kon te gemoet zien. Den 9^{den} October was echter de kans voor de Nederlandsche vloot lang niet meer dezelfde. Gedurende den strijd en den daarop volgenden nacht hadden een twintigtal kapiteins zich met hunne schepen verwijderd, hetgeen haar merkelijk had verzwakt, terwijl daarentegen de Engelschen, volgens de onzen, versterking hadden gekregen. Doch al ware dit het geval niet geweest, dan konden de Engelschen toch een grooter aantal schepen in het gevecht brengen, nadat de Nederlandsche vloot zich iets verder buiten de banken had begeven. De Ruyter en anderen beseften dit en rieden daarom tot den terugtocht. De With, die zich naar gewoonte uitmuntend had gekwetend, zoodat hij kon getuigen gedurende den strijd niets anders gezien te hebben dan rook, vuur en Engelschen, wenschte nog eene ernstige poging te wagen. Hij werd echter overstemd en onderwierp zich slechts noode aan het gevoelen der meerderheid, bitter klagende over de houding van vele bevelhebbers. Met het oog op hen, die zich ontijdig hadden verwijderd, liet de teleurgestelde Admiraal zich zelfs ontvallen, dat er in het vaderland nog hout genoeg was voor de noodige galgen. Nauwelijks was de vloot te Goeree, of er kwamen eenige gecommiteerden van de Staten-Generaal, om naar het gedrag der schuldigen onderzoek te doen. Het scheen echter, dat de With geen hunner bepaald kon of wilde aanduiden. Sommigen beweren zelfs, dat de zaak tot niets leidde; doch het blijkt uit nog voorhanden stukken, dat er gedelegeerde rechters benoemd en straffen opgelegd werden, hoewel dan ook niet zwaar, in vergelijking met de gevolgen, die het lafhartig gedrag van een scheepsbevelhebber voor anderen kan hebben. Eenige kapiteins werden tot onteerende straffen, andere tot geldboeten verwezen, terwijl nog andere werden geschorst. Voor een gedeelte schulde de kwaal bij de Admiraliteiten, welke niet zelden lichtvaardig onbekwame bevelhebbers aanstelden, die zich niet behoorlijk kweten en later op de voorspraak hunner beschermers vertrouwden. De Staten-Generaal hadden dit reeds vroeger ingezien, en waren om die reden bereid thans goede justitie te doen.

Materiëel nadeel was er intusschen weinig geleden, wat de Engelschen ook zeggen van genomen en vernielde schepen. Aert Jansse van Nes, bekend onder den naam van Oude Boer Jaep, een der Nederlandsche bevelhebbers, had zijn schip ontijdig verlaten, toen het door aanzeiling eene niet onbelangrijke schade had bekomen. Hij viel in 's vijands handen en is vermoedelijk de gevangen vlagofficier, van wien de Engelsche berichten gewagen. Zijn bodem bleef echter behouden door de kloekheid van een konstapel, die verklaard had liever aanvallers en verdedigers even rijk te zullen maken door het kruit in brand te steken, dan zich over te geven. Bevreesd dat hij zijne bedreiging mocht vervullen, hadden de aanvallers het schip verlaten, dat met de andere terugkeerde. Volgens sommige opgaven was één Nederlandsch schip gezonken.

Bedroevend mocht de afloop der onderneming genoemd worden, en wel in de eerste plaats voor de bevelhebbers. Zelfs de Ruyter stond aan nijd en laster ten doel. Nu hij de ondervinding had opgedaan, dat zijn oordeel over de gebreken in het materiëel ten volle

gegrond was, kon hij slechts met moeite tot volharding in den dienst worden overgehaald. Met de With was het nog erger. Deze voorzag den ongunstigen indruk, dien het mislukken der genomen proef zou maken, en was vol spijt over het gebeurde. Velen schreven hieraan de ongesteldheid toe, die hem weinig tijds later noopte het bevel aan de Ruyter over te geven. Dubbel grievend moest de uitslag voor hem zijn, omdat zijne verwachting nog al hoog gespannen was geweest. Op zijne gewone manier had hij dit wat sterk uitgedrukt door te zeggen, dat hij de vloot tegen den vijand zou aanvoeren en dat de duivel haar weder mocht afvoeren, waarop men nu spottenderwijze zinspeelde, door op te merken dat hij den duivel die moeite had bespaard.

Alleen de Luitenant-Admiraal Tromp, dien men na eene roemvolle loopbaan om staatkundige redenen had ter zijde geschoven, werd door het voorgevallene in zooverre gebaat, dat de regeering het raadzaam vond hem weder met het bevel over 's lands vloot te belasten. Hierover behoefde zij later geen berouw te hebben, ofschoon ook Tromp niet bij machte was door ijver en bekwaamheid te vergoeden wat aan het materiëel ontbrak. Op het personeel der vloot moest het herstel van den geliefden Admiraal, die met zijne onderbevelhebbers de rechte waarde der Nederlandsche vloot uitmaakte, een gunstigen invloed hebben.

Uit de wijze van oorlogvoeren dier dagen laat zich het groot aantal zeeslagen, dat in een betrekkelijk kort tijdsbestek was geleverd, ten volle verklaren. De middelen van aanval en verdediging stonden nog niet op den trap van ontwikkeling, waarop men, zonder bijkomende omstandigheden, bij eene ontmoeting tusschen vloten en legers tot eene snelle en beslissende uitkomst kan geraken. Daarom behoeft het den nakomeling geenszins te verwonderen dat de Staten, in weerwil van het reeds ver gevorderde jaargetijde en van alle tegenspoeden, welke de zeemacht in den loop van het jaar en meer bepaald bij de laatste onderneming had ondervonden, onmiddellijk tot een nieuwen tocht besloten. Het staken der vaart naar het Noorden, gedurende den winter, maakte dat zelfs vele bodems beschikbaar waren.

Zoowel met het oog op de gebezigde strijdkrachten als op grond van de hiermede verkregen uitkomst, spande de vloot, waarmede Tromp in het laatst van 1652 vertrok, om een groot aantal koopvaarders door het Kanaal te geleiden, de kroon boven al wat er in den loop van dit jaar was gedaan. Den 1sten December stak de Admiraal in zee met 73 oorlogsschepen, 8 branders en 200 koopvaarders, welke scheepsmacht binnen de eerste dagen nog aanzienlijk werd vermeerderd zoodat hij, omstreeks 90 oorlogsschepen en 400 koopvaarders onder zijne vlag kreeg. Windstilte belette hem echter de reis met dien spoed te vervolgen, welke vooral geraden was, indien de vloot een groot aantal koopvaarders bij zich had. Daarom bracht de Admiraal de laatsten, met eenige oorlogsschepen ter hunner beveiliging, naar de havens terug. Hij begaf zich vervolgens met het gros der vloot, bestaande uit 85 bodems, naar de Hoofden, om de Engelschen op te zoeken.

Geheel overeenkomstig zijn vurig verlangen kreeg Tromp den 10^{den} December, in de nabijheid der Goodwin-Sands, den Admiraal Blake in 't zicht, met eene vloot van omstreeks 50 schepen, waaronder niet meer dan 40 van middelbare grootte. Thans klaagden de Britten over den toestand, waarin vele hunner bodems zich bevonden. Beide partijen hadden dit met elkander gemeen, dat zij, uithoofde der banken en om andere redenen, niet alle schepen in het gevecht konden brengen. Ongetwijfeld hadden de onzen het voordeel

van het grootste aantal, doch de meeste Nederlandsche schepen waren beter ter koopvaardij, dan ten oorlog geschikt.

Tegen één uur na den middag, begonnen de meest bezeilde schepen schutgevaarte met elkander te houden, en eerst te drie uren werd het gevecht, nabij de Singels (Dungeness), meer algemeen. Ofschoon het dus niet lang duurde, zoo hadden toch sommige schepen elkander de zege hardnekkig betwist. Tromp had de *Garland* (44) aangetast, en was te gelijker tijd door de *Bonaventure* (36) aangevallen. Na een uur strijdens, had de eerste zich moeten overgeven. Te midden van het gevecht, was een der Nederlandsche matrozen op den vijandelijken bodem overgesprongen, en had er de Engelsche vlag tegen de Nederlandsche verwisseld. Inmiddels was de Vice-Admiraal Jan Evertsen zijn opperbevelhebber te hulp gekomen, door de *Bonaventure* aan de andere zijde aan boord te leggen, waarna ook deze zich moest overgeven.

Bij het vallen van den avond, was het voordeel zoo geheel aan de zijde der Nederlanders, als hunne stoutste verbeelding zich dit had kunnen voorspiegelen. Sedert vielen hun nog de *Hercules* (36) en een koopvaarder in handen. Volgens de opgaven der Engelschen zelve, waren meer hunner schepen verloren gegaan. Daarentegen misten de onzen slechts het schip van Kapitein Juinbol, dat door eenig toeval was in brand geraakt, bij welk onheil de genoemde bevelhebber met een gedeelte zijner equipage was omgekomen. Ongerekend de behaalde voordeelen, mochten de onzen de voldoening smaken, dat zij de Britten voor zich zagen wijken naar Dover of Duins, en vervolgens naar de Theems. Had de Nederlandsche admiraal hen aldaar opgezocht, dan ware de gansche zeemacht der Britten, volgens hunne eigen meening, in het uiterste gevaar geweest. Zij vleiden zich, dat hun gedrag in den strijd Tromp van alle verdere ondernemingen had afgeschrikt, hetgeen deze echter weet aan tegenwind, aan de logheid zijner schepen, en vooral aan het gemis van de noodige loodsers. Om al die redenen moest hij zich ten minste voorloopig vergenoegen met eene uitkomst, die ook in de gevolgen zoo goed was, als men haar in de gegeven omstandigheden kon wenschen. Voor het oogenblik waren de onzen meester van de zee, en konden dus alle koopvaarders veilig door de Hoofden en het Kanaal varen. Zou men het den Nederlandschen zeelieden, wien de fortuin in dit jaar niet had toegelachen, wel euvel mogen duiden, indien zij thans, zoo als Engelsche schrijvers beweren, hun hart eens ophaalden, en op Oud-Hollandsche manier een bezem of zwabber aan den mast voerden, tot een teeken, dat zij de zee hadden schoon geveegd?

Van hun kant geven de Britten zich moeite genoeg, om het door Nederland behaalde voordeel te verkleinen. Hiertoe doen zij het verschil in getalsterkte bij deze gelegenheid zeer uitkomen, om er dan op te wijzen, dat „*onze zoogenaamde overwinning minder lofwaardig was, dan menige nederlaag*”. Was er aan hunne zijde een misslag begaan, dan lag de schuld bij Blake, die zich ter kwader ure met eene onvoldoende macht had in zee begeven. Geringschatting der Nederlandsche strijdkrachten, overijling, of wat anders hem tot handelen aanspoorde, hij had de hem toevertrouwde schepen lichtvaardig blootgesteld, en bleef alleen door zijn staatkundigen invloed en dien zijner vrienden tegen onaangename gevolgen gevrijwaard. Met andere Britsche officieren was dit niet het geval. Velen hunner werden gestraft, en Ascue verliet misnoegd den dienst. Zeker was het gebeurde grievend voor eene natie, die zich uitsluitend het meesterschap over de zee aanmatigde.

Als een tegenhanger van het misnoegen over het personeel der vloot, dat zich aan gene

zijde der Noordzee openbaarde, is de gunstige wending te beschouwen, die het oordeel over Tromp in Nederland onderging. Hij was de man van den dag, de handhaver der nationale eer, en won zelfs de genegenheid van vele zijner vroegere tegenstanders. Ten einde de bedrijven der Nederlandsche zeemacht in het afgelopen jaar eenigszins volledig te doen kennen, moet hier de aandacht gevestigd worden op een eskader, dat zich bij het uitbreken van den oorlog in de Middellandsche Zee bevond. Het telde 14 oorlogsschepen, onder het bevel van den Commandeur Catz. Zoodra de vijandelikheden een aanvang hadden genomen, was ook hem gelast de Engelschen te benadeelen. Weldra baarde dit moeielikheden te Livorno, waar 3 Engelsche oorlogsschepen, onder Appleton, met 4 Engelsche koopvaarders zich geborgen hadden. Catz beweerde, dat hij het lossen hiervan, binnen de onzijdige haven, niet met den hem verstreken last zou kunnen overeenbrengen. Ogenschijnlijk is de eisch van den Nederlandschen bevelhebber onbillijk, en is het der onzijdige regeering van Toskane niet kwalijk te nemen, dat zij dien niet inwilligde. Immers mocht de Engelsche schipper of koopman, zoowel volgens de toenmalige, als volgens de latere begrippen, in eene bevriende haven vrijelijk over zijn eigendom beschikken. Tot eene juiste beoordeeling van het gedrag van den Nederlandschen Commandeur, neme men echter in aanmerking, dat hij niet zoo zeer bezwaar schijnt gehad te hebben tegen het bergen der vijandelijke goederen, die nu toch eenmaal buiten zijn bereik waren, dan wel tegen de grootere weerbaarheid, welke de gewapende koopvaarders dien ten gevolge zouden erlangen. Steunende op de onschendbaarheid der plaats, waar zij lagen, schenen de Britten er behagen in te scheppen de onzen uit te tarten. Catz ware dien ten gevolge misschien te ver gegaan. Zeker was de regeering van Toskane daarvoor beducht. Zij diende ten minste bij de Staten-Generaal eene klacht in over de houding van hun Commandeur, die eerlang door van Galen werd vervangen.

Nauwelijks had de nieuw benoemde, die over land naar Livorno was gereisd, het bevel aanvaard, of hij geraakte met een gedeelte zijner macht slaags met 4 Engelsche oorlogsschepen, onder den Commandeur Bodley, en 4 gewapende koopvaarders, die uit de Levant terugkeerden. Na een langdurig gevecht, waarbij de onzen het Britsche fregat de *Phoenix* (40) veroveren, noodzaakte van Galen de tegenpartij zich binnen Porto-Longone in veiligheid te stellen. Bij deze gelegenheid waren de Engelschen het zwakst geweest, en hadden zij eerst na een hardnekkigen tegenstand, welke den onzen niet onbelangrijke schade veroorzaakte, de wijk genomen.

Voorzichtigheidshalve vroeg van Galen aan de Staten-Generaal, of hij den vijand mocht aantasten. Dit werd hem bijna kwalijk genomen. Ongetwijfeld hadden zij liever gezien, dat hun bevelhebber, in de hitte der vervolging minder nauwlettend was geweest op de plaats, waar hij zich bevond. Nu het echter een formeelen last gold, behoorde deze met de rechten der onzijdigheid zoo nauw mogelijk te strooken. De Staten-Generaal gelastten daarom hun bevelhebber de Engelsche schepen, als hij kon, in de baai aan te tasten, doch niet in de haven. Heel nauw schenen zij het dus met de rechten der Spaansche kroon toch niet te nemen. Eerst later zou het eskader in de Middellandsche Zee, dat inmiddels met 11 gehuurde en gewapende koopvaarders versterkt was, de lang verbeide lauweren plukken. Voorloopig moest het zich bepalen tot het bewaken der havens van Livorno en Porto-Longone. Het merkwaardigste dat er inmiddels voorviel, was de overrompeling van de

Phoenix, welke den onzen voorzeker niet tot eer verstrekt. Wetende dat een gedeelte der bemanning zich aan wal bevond en dat anderen zich aan boord vroolijk hadden gemaakt, naderden de Engelschen dien bodem, onder begunstiging van den nacht, in het laatst van November, met drie sloepen, elk met dertig man, die van de noodige handwapens en van zakjes meel voorzien waren, om hiermede de aangevallenen te kunnen verblinden. Onverwachts sprongen zij aan boord en geraakten met de op niets voorbereide bemanning handgemeen. Cornelis Tromp, de zoon van den Luitenant-Admiraal, die het bevel voerde, had slechts den tijd door een der kajuitvensters in zee te springen en zich zodoende te redden. Blijkbaar werd er op dat tijdstip niet naar behooren wacht gedaan. Voor den bevelhebber was het goed, dat eene reeks van roemvolle bedrijven later de schande afwischte, die het gebeurde in de eerste plaats op zijn naam wierp. Afgescheiden echter van hetgeen zij zelven, tot verhoeding van een dergelijk onheil, hadden kunnen en moeten doen, mochten thans de onzen met recht klagen over de onveiligheid der neutrale reede. Dit begreep ook de Groothertog van Toskane, die zich bij de Staten-Generaal liet verontschuldigen en daarentegen bij het Parlement eene klacht indiende. Wat er verder tusschen de eskaders in de Middellandsche Zee voorviel, behoort tot de gebeurtenissen van het volgende jaar.

Niet alleen vond de Republiek der Vereenigde Nederlanden, kwalijk op een oorlog ter zee voorbereid, in de talrijke koopvaardijvloot een geschikt middel om het ontbrekende eenigermate aan te vullen; maar vele particulieren waren ijverig in de weer geweest om den vijand voor eigen rekening afbreuk te doen. Eenmaal hadden de Staten-Generaal, binnen acht dagen tijds, niet minder dan honderd kaperbrieven uitgereikt. Vaartuigen met 2, 4, 6, en 8 stukken zeilden uit de haven, met eene kloeke bemanning, die op zee haar geluk wenschte te beproeven. Boven allen onderscheidden zich ook thans weder de Zeeuwen. Twee hunner schepen, waarvan het eene met 10, het andere met 6 stukken bewapend was, brachten in elf dagen dertien prijzen op, en een andere kaper of commissie-vaarder uit dezelfde provincie, die een schip met 20 stukken en 90 man voerde, had bij Elseneur twee schepen geroofd, uit eene Oostzeevloot van wel dertig bodems, en de overige op de vlucht gejaagd. Een derde prijs was hem echter weder afhandig gemaakt.

Niemand zal het verwonderen, dat de ijver somtijds te ver ging, hetgeen voor vriend en vijand dikwijls bijna even onaangename gevolgen had. Hiervan kon Liewe van Aitzema, de schrijver der „*Saken van Staet en oorlogh*”, op wiens gezag zoo menig bericht in deze bladzijden is medegedeeld, bij ervaring spreken, daar hij in Augustus 1652 met de pakketboot uit Engeland naar Vlaanderen overstekende, door een Zeeuwschen kaper genomen was en niet dan met veel moeite zijne vrijheid en zijn goed terugkreeg. En dit was nog al iemand, die vele vrienden had en een aanzienlijk ambt bekleedde.

Met betrekking tot de kaapvaart, bleef de tegenpartij niet achter. Al vóór de oorlogsverklaring, waren in Engeland brieven van schaverhaling uitgegeven, welke den onzen duur te staan kwamen. Sedert was het eigenlijke kaapvaart geworden, die door hoop op rijken buit levendig was gehouden. In dit opzicht hadden de Engelschen, zoo als reeds gezegd is, schooner kans dan de onzen, omdat hun land betrekkelijk gunstiger lag, en omdat de Nederlandsche koopman een naar evenredigheid grooter kapitaal aan de zee toevertrouwde. Weinige maanden van oorlog hadden den Nederlandschen handel gevoelige slagen toegebracht. Het verleende konvooi en andere maatregelen, door de

Admiraliteiten en de Staten-Generaal genomen, waren blijkbaar niet voldoende. En dit in een tijd, toen er acht miljoen aan de zeemacht was besteed, zonder dat men kon zeggen, dat ten minste de hoofdvloot zich in goeden staat bevond. Latere gebeurtenissen zullen de schade, ten gevolge der vijandelijke kaperijen geleden, nog meer in het licht stellen.

Maar die nadeelen waren niet de voornaamste reden tot bekommering van den Nederlandschen koopman. Verliezen konden door latere winsten worden opgewogen: van waar moesten deze echter komen, als de bron duurzaam was opgedroogd? Bij ervaring wetende, dat een oorlog tusschen zeemogendheden gewoonlijk eene goudmijn wordt voor andere, die onzijdig blijven, duchtten de Nederlandsche kooplieden meer dan iets anders het verleggen van den handel.

Veler bekommering was alles behalve ongegrond. Tot dus verre had de Republiek, uit wel begrepen handelsbelang, altijd geijverd voor zeer vrijzinnige bepalingen op het punt van handel en contrabande in oorlogstijd. Die bepalingen kregen thans voor haar zelve een dreigend karakter. De beperking, die zij in het belang van haren eigen handel aan de verboden waren had weten te geven, kwam, nu zij zelve in een zeeoorlog gewikkeld was, haren mededingers te stade. Om dit zooveel mogelijk te verhoeden, greep zij naar een hoogst gevaarlijk wapen. Zij beriep zich namelijk op de stelling, dat zij niet behoefde te gedoogen, wat de tegenpartij zou versterken, en verbood uitdrukkelijk het direct en indirect overbrengen van oorlogsbehoeften en van *„alle materialen, die tot uitrusting van schepen konden dienen, hoe ook genaamd, van wat soort, qualiteit, conditie of natuur die ook mochten zijn, zonder eenige uitzondering”*.

Voor zich zelve had de Republiek in hare tractaten met Zweden en Spanje gunstiger voorwaarden bedongen, door de scheepsbehoeften niet onder de oorlogscontrabande te noemen. De woorden *„direct of indirect”* waren eene bedreiging voor alle neutralen, doch meer bijzonder voor Zweden en de Hanzesteden. Beider schippers beploegden den oceaan met een steeds klimmend getal koopvaardij-schepen en konden eene menigte waren overvoeren, zonder de wetten der onzijdigheid te schenden. Goederen, welker toevoer aan Engeland niet geoorloofd was, brachten zij naar Vlaanderen, vanwaar die gemakkelijk konden worden overgescheept. Liever dan anderen de voordeelen van dien indirecten toevoer te zien genieten, zouden vele Nederlandsche kooplieden zelve den vijand het noodige hebben verschaft.

Spanje, de oude vijand der Republiek, was haar thans niet ongenegen. Het bood zelfs aan, de Nederlandsche oorlogsschepen in de Middellandsche Zee op alle manieren te gerieven, en stelde alleen voor, dat er niet meer dan zeven of acht te gelijk in dezelfde haven zouden binnenvallen, opdat er geen schadelijk voorbeeld mocht worden gegeven. In weerwil van dit alles, woog het toenemen van den handel op de Spaansche havens in Vlaanderen bij velen zoo zwaar, dat zij het oor begonnen te leenen aan Frankrijk, hetwelk de Republiek in zijn nog altijd voortdurenden oorlog met Spanje zocht te betrekken.

Eene andere mogendheid, die meer tot de zijde der Republiek overhelde, was Denemarken, welks Koning in het belang der onzen 22 Engelsche koopvaarders met scheepsbehoeften geladen in de Sond liet aanhouden, hetgeen evenwel slechts een tijdelijk voordeel opleverde, omdat de Republiek later de hierdoor veroorzaakte geldelijke schade moest vergoeden. Na eenig onderhandelen sloot de Koning van Denemarken zelfs een defensief verbond met de Staten-Generaal, waarbij hij de levering van 20

oorlogsschepen op zich nam. Zweden, dat anders door de Republiek meer begunstigd werd dan Denemarken, omdat het laatste meester was van de Sond, vond in de ongewoon goede verstandhouding, die nu tusschen Denemarken en de Republiek bestond, eene reden om zelf wat koel te blijven.

Alles te zamen genomen, was het overvloedig gebleken, dat de regeeringspartij in de Republiek den oorlog niet had gezocht. Voor den uitslag, met een in vele opzichten gebrekkig materieel nog verkregen, had het personeel, voor zoover dit zich plichtmatig had gekweten, eene onbetwistbare aanspraak op de dankbaarheid van het bestuur en de natie. Spoedig was de noodzakelijkheid om de vloot met eene betere soort van schepen te versterken ingezien, zoo als bleek uit het besluit tot den aanbouw van 30 nieuwe oorlogsschepen. Maar deze waren natuurlijk niet aanstonds gereed, zoodat men zich nog eene wijle moest blijven behelpen met het voorhanden materiëel en in allen deele steunen op de medewerking van bijzondere personen en maatschappijen. Er viel in die dagen evenwel meer over buitensporigen ijver, dan over lauwheid te klagen.

Dagelijks openbaarden zich sporen van de toenemende nationale verbittering, die uit handelsijver voortsproot en hierdoor aanhoudend werd gevoed. Als een staaltje daarvan moge dienen, dat zelfs twee visschers, de eene van Vlieland en de andere uit Engeland, beiden 8 man aan boord hebbende, tusschen de Doggersbank en het Schagerrif, met elkander in strijd waren geraakt. Van woorden was het tot daden gekomen. Brandhout en steenen zijn de projectielen, waarvan de vechtende partijen zich bedienen. Weldra springen de Vlielanders, met het mes in den mond over, jagen de Engelschen naar omlaag en spijkeren de luiken dicht. In zegepraal brengen zij de Engelsche vischschiit te Amsterdam op.

Hoe treurig het moge wezen, als bijzondere personen, zonder eenige machtiging, de taak der geregelde strijdkrachten op zich nemen, zoo is het toch niet te loochenen, dat eene dergelijke stemming bij de natie der regeering in die dagen zeer te stade moest komen. Nog altijd neigde de Staatspartij tot den vrede. Dezen te koopen met eene te groote toegeeflijkheid, ware haar nog verderfelijker geworden dan een ongelukkige oorlog. Van daar aan de eene zijde haar plan, om Engeland door het voorbeschikken van den jongen Prins van Oranje niet meer te verbitteren, en haar streven om het oorlogsvuur zoo spoedig mogelijk te blusschen; doch aan de andere zijde het besluit, om desgevorderd krachtiger op te treden tot handhaving der nationale belangen.

Proefondervindelijk was het gebleken, dat het niet gemakkelijk is zich eerst na het uitbreken van een oorlog, en met name van een zeeoorlog, de noodige middelen tot het voeren daarvan te verschaffen. Zeker moest het een zoo veelhoofdige en samengesteld bestuur als dat van de Republiek der Vereenigde Nederlanden dubbel moeielijk vallen. Gelukkig was de tijd niet meer ver af, waarop een verdienstelijk staatsman, door zijn persoonlijken invloed en bekwaamheid, vele bestaande leemten zou aanvullen.

HOOFDSTUK XX EN XXI

Driedaagsche zeeslag. — Aanbod van Karel II. — Overwinning bij Livorno. — Van Galen sterft aan zijne wonden. — Nadeelige zeeslag bij Nieuwpoort. — Klachten over den toestand der vloot. — Blokkade der Nederlandsche kust. — Maarten Harpertsz. Tromp en Witte Cornelisz. de With slagen er nochtans in de Nederlandsche vloot buitengaats te vereenigen. — De Luitenant-Admiraal Maarten Harpertsz Tromp sneuvelt in den zeeslag bij Ter Heide. — Schade door een hevigen storm. — Ontevredenheid des volks over den loop der zaken.

Een misslag der Engelschen had de zeemacht der onzen tegen het einde van 1652 doen zegevieren, hetgeen niet weinig vreugde had gebaard, doch natuurlijk geenerlei waarborg voor de toekomst opleverde. Reeds vroeg in het voorjaar was de Engelsche vloot gereed, om den Nederlanders hun kortstondig overwicht te betwisten en de geleden nederlaag te wreken. Hare sterkte was tot dat einde vermeerderd, terwijl de macht der onzen daarentegen dezelfde gebleven, of door verschillende diensten, die zij inmiddels had moeten volbrengen, nog iets verzwakt was. Bij den aanvang van 1653 was geen der nieuwe bodems gereed, zoodat de Nederlandsche vloten, evenals in het afgelopen jaar, grootendeels uit gewapende koopvaarders bestonden. Wat men in 1652 had ondervonden, werd in het daarop volgende jaar slechts nader bevestigd.

Grootsch waren de plannen der Staten tot het voortdurend in zee houden eener aanzienlijke zeemacht, ongerekend de eskaders, die om de noord en buiten het Kanaal moesten kruisen. Jammer slechts, dat de eerste verrichtingen der vloot hiermede niet strookten en dus luide verkondigden, dat er meer noodig was, dan het ontwerpen van een plan, om den gewenschten uitslag te verkrijgen.

Na den koopvaarders in December 1652 een veiligen weg gebaad te hebben, had Tromp zich met zijne schepen in het Kanaal en de Noordzee opgehouden. Vervolgens was hij naar het eiland Ré gezeild, waar vele koopvaarders zich op last der regeering hadden vereenigd, in afwachting der vloot, die hen naar het vaderland zou geleiden. Zij, die het gewaagd hadden de reis met hun gewoon konvooi te doen, kwamen behouden binnen, hetgeen echter meer geluk dan wijsheid was. Met die, welke zijne komst hadden verbeid, zeilde Tromp den 9^{den} Februari 1653 van de reede van St. Martin, waar hij eenige oorlogsschepen achterliet tot bescherming der schepen, die aldaar nog verwacht werden. In de Republiek was men niet onkundig van de toebereidselen der Engelschen om de Nederlandsche vloot met hare koopvaarders den doortocht te betwisten, waarom het raadzaam gevonden werd, dat Tromp zijne terugreis zooveel mogelijk zou bespoedigen. Wegens een zwaren storm, die vele koopvaarders deed afdwalen, verscheen Tromp eerst den 28sten op de hoogte van Portland. De vloot, waarover op dat oogenblik Jan Evertsen en de Ruyter onder den Luitenant-Admiraal het bevel voerden, bestond uit 70 oorlogsschepen en 150 koopvaarders. Toen zij, nabij de genoemde plaats, eene vijandelijke macht ontmoette van een nagenoeg gelijk aantal bodems, onder Blake, Monk en Deane, had zij het voordeel van den wind, hetgeen haar echter weinig baatte, nu het niet zoo zeer het zoeken of het ontwijken van een gevecht, dan wel het geleiden eener koopvaardijvloot gold. Intusschen stelde het de Nederlanders toch in de gelegenheid Blake en eenige zijner

schepen met voordeel aan te tasten, terwijl de andere Britsche schepen niet spoedig genoeg konden naderen. Zelfs veroverden de onzen drie bodems, die echter den Britten weder in handen vielen, nadat het gros hunner vloot ter hulpe was opgedaagd, hetgeen ook de schepen van Blake voor erger bewaarde.

Tromp, die zijne oorlogsschepen aan de zijde des vijands geschaard had, om zodoende de koopvaarders beter te kunnen beschermen, weerde den aanval kloekmoedig af. Omstreeks te vier uren ontwaarde hij, dat eenige Engelsche fregatten het op de achter hem liggende koopvaarders gemunt hadden, en achtte hij het raadzaam hen te verjagen. Tegen zonsondergang nam de strijd, die bij wijlen zeer hevig was geweest, een einde. De Nederlandsche admiraal had achthonderd maal gevuurd. Er waren zeventig schoten gedaan uit een metalen stuk, dat „*achter op zijne windvering kruiswijze kon draaien*”. Gedurende den nacht, die met het gedeeltelijk herstellen der bekomen schade werd doorgebracht, dreven de onzen den vijand voorbij, waardoor deze 's anderen daags den wind had, die nagenoeg uit denzelfden hoek woei. Uit dien hoofde zond Tromp de koopvaarders vooruit, met bepaalden last, dat zij zich niet zouden verwijderen. Hij beveiligde hen zoo goed mogelijk door zijne oorlogsschepen, aan de zijde des vijands, in eene halve maan te scharen. Natuurlijk lieten de Engelschen niets onbeproefd, om de onzen te achterhalen en te beschadigen. Op de hoogte van het eiland Wight, hervatten zij den strijd in den voormiddag van den 1sten Maart en trachtten tot zesmalen toe binnen de halve maan door te dringen, hetgeen hun, volgens de onzen, telkens mislukte. Volgens hun eigen beweren, slaagden zij eenmaal, naar men wil, omdat sommige Nederlandsche kapiteins hun post verlaten hadden, en de linie dus niet behoorlijk gesloten was. Hoe dit zij, de Engelschen vonden den tweeden dag de gelegenheid, om eenige schepen te nemen of te vernielen, en andere deerlijk te havenen, onder welke vooral dat van de Ruyter. Bovendien vertoonden zich bij herhaling enkele fregatten des vijands aan de beide einden der Nederlandsche vloot, om eenige vooruitzeilende koopvaarders af te snijden. Ondanks de grootste krachtsinspanning, hadden de Nederlandsche bevelhebbers niet kunnen verhoeden, dat twee oorlogsschepen en eenige koopvaarders veroverd waren, toen de duisternis het gevecht deed staken. Andere koopvaarders hadden, met een paar ontredderde oorlogsschepen, de wijk genomen naar Havre-de-Grâce.

Met vele Nederlandsche bodems was het treurig gesteld. Het schip van de Ruyter moest zelfs op sleeptouw genomen worden, welken toestand hij echter gedurende den nacht in zooverre wist te verbeteren, dat hij den volgenden dag niet werkeloos behoefde te blijven. Meer nog dan de staat hunner schepen, moest het gebrek aan amunitie, dat zich aan boord van sommige begon te openbaren, de bekommering der bevelhebbers opwekken. Tromp liet de kogels van acht pond, die nog in het eenige behoefteschip der vloot voorhanden waren, aan hen uitleveren, welke die soort van kogels konden gebruiken. Evenals de Ruyter, herstelden ook anderen zich zooveel als de omstandigheden dit gedoogden van de geleden schade, in het vooruitzicht, dat de vloot nogmaals zou worden aangetast.

Werkelijk had de met recht gevreesde aanval, den 2^{den} Maart, op de hoogte van Bevesier (Beachy-head) plaats. Veler bekommering bleek toen alles behalve ongegrond geweest te zijn; want nagenoeg de helft der Nederlandsche vloot was, na een gevecht van omstreeks twee uren, wegens gebrek aan amunitie, zoo goed als weerloos. Hierdoor evenwel liet Tromp zich niet ontmoedigen. Hij wenschte den hachelijken toestand zijner schepen slechts

te verbergen, en beval, dat alle bevelhebbers, die hun voorraad uitgeput hadden, zich zonder eenig teeken van beschroomdheid bij de koopvaarders moesten voegen. Met de overige, welker getal langzamerhand tot 25 of 30 smolt, bleef de Admiraal den strijd voortzetten.

Terwijl de bevelhebbers dier weinige oorlogsschepen met het afweren van een overmachtigen vijand handen vol werks hadden, volgden de koopvaardischippers de ontvangen bevelen maar slecht op. Eerst had het moeite gekost hen bijeen te houden, omdat Tromp, niet wetende of er ook eene vijandelijke macht in de Hoofden lag, hen niet aan gevaar wilde blootstellen. Er was te meer reden dit te veronderstellen, dewijl een eskader onder den Vice-Admiraal de With, hetwelk den onzen uit het vaderland zou worden te gemoet gezonden, niet kwam opdagen. Den tweeden en vooral den derden dag, was het echter een ander geval. Tromp wilde de hem toevertrouwde koopvaarders, die hij misschien niet ten einde toe zou kunnen beschermen, slechts zoo spoedig mogelijk de havens doen bereiken en beval hun daarom thans voort te maken. Niet alle schippers volgden zijn bevel met den gewenschten ijver op. Intusschen was het voor hen, die het wel deden, een geluk, dat de Engelschen de ware reden van het afzenden dier koopvaarders niet onmiddellijk begrepen. Hunne bevelhebbers meenden er een lokaas in te zien, en verboden daarom uitdrukkelijk, dat hunne schepen, die in den strijd nog dienst konden doen, zich met het najagen der vooruitzeilende koopvaarders mochten bezighouden. Onder zulke omstandigheden, als waarin Tromp zich den derden dag van den strijd geplaatst zag, behoort er voorwaar een meer dan alledaagsche moed toe, om te blijven volharden. Hierin lag juist de kracht van den Luitenant-Admiraal, die reeds meermalen door eene bedaarde en kalme houding het netelige van zijn toestand had weten te verbergen. Onverschrokken wacht hij, tegen den avond, nog een vernieuwden aanval af, ofschoon zich ten volle bewust, dat hij dien vermoedelijk slechts eene kleine wijle zal kunnen weerstaan. Maar zijne stoutmoedigheid bleef niet onbeloond; want het gelukte hem zijne tegenstanders bezig te houden, tot dat deze hunne pogingen ter rechter tijd staakten. Volgens zijne eigen verklaring, had Tromp den strijd geheel moeten opgeven, indien deze nog een half uur ware voortgezet.

Langzamerhand waren de Nederlandsche schepen achter de banken van Calais gekomen, waar de Engelschen het niet raadzaam vonden hen te volgen. Met klein zeil, zetten de onzen hun tocht gedurende den nacht voort. Zij verloren omstreeks middernacht de vuren der Engelschen uit het oog, en kwamen, wegens den ontredderden toestand der meeste bodems, eerst den 6^{den} in de havens.

Bij deze gelegenheid is het niet moeilijk te beslissen, aan welke zijde het voordeel was geweest. De Britten konden, volgens de berichten der onzen, op 4 door hen veroverde oorlogsschepen wijzen, terwijl nog 5 andere door hen vernield waren. Bovendien hadden zij een groot aantal koopvaarders vermeersterd. Het cijfer, dat zij blijkbaar niet zonder overdrijving hebben te boek gesteld, was zeker belangrijk, als men nagaat, dat er hier niet minder dan 24 als vermist werden opgegeven. Eenigermate laat zich het verschil in opgaaf verklaren uit de omstandigheid, dat zich ook schepen van Emden, Hamburg, Vlaanderen en andere plaatsen onder de vlag van Tromp hadden gesteld, die echter ten deele ook Hollandsch goed aan boord hadden, waaraan de latere prijs verklaring dier bodems moet worden toegeschreven. Ofschoon de onzen door het nemen dier schepen wel degelijk

zijdelings getroffen werden, zoo is het toch licht te beseffen, waarom het beter geoordeeld werd er de aanzienlijke lijst van genomen schepen niet mede te vergrooten.

Waren echter de verliezen, gelijk sommigen meenden, aan de opperhoofden der vloot te wijten? Ongetwijfeld niet! Daarom vereerden de Staten den Luitenant-Admiraal en diens onderbevelhebbers met gouden ketens en andere geschenken, hun een wel verdienden lof toezwaaiende voor hun gehouden gedrag. Met eenigen schijn van recht, mocht er worden gewezen op de grootsche plannen, die onlangs waren ontworpen, en op den nadeeligen uitslag, dien men in de eerste plaats had verkregen; doch het was onbillijk hiervan de schuld te geven aan het personeel der zeemacht, dat zich, onder hoogst ongunstige omstandigheden, uitmuntend had gekweten. Van de meesten was dit onvoorwaardelijk te zeggen. Het plichtverzuim van sommigen, die later hunne straf ontvingen, had zonder eenigen twijfel nadeelig gewerkt; maar de wezenlijke oorzaak van het geleden verlies was alleen te zoeken in de lichtheid der Nederlandsche schepen, die bovendien slecht uitgerust waren en nog koopvaarders te beschermen hadden. De eenige versooning voor de slechte uitrusting aangevoerd, namelijk dat de vloot niet rechtstreeks uit de havens kwam, moge gelden voor de regenten, maar is nog eene zijdelingsche beschuldiging tegen de bevelhebbers, alsof deze zich niet genoegzaam hadden voorbereid. Nochtans is dit niet de eenige gelegenheid, waarbij zij over het ontoereikende hunner middelen te klagen hadden. Zij begonnen er echter langzamerhand aan gewoon te worden, onder nadeelige omstandigheden te verkeerden. Elders hadden de admiraals zich niet gemakkelijk van het noodige kunnen voorzien; te minder daar de verhouding der Republiek tot Frankrijk en Spanje niet van dien aard was, om van die mogendheden een bijstand te verwachten, die hare eigen onzijdigheid in gevaar kon brengen. Geheel onmogelijk ware het der regeering niet geweest, de vloot van het noodige te voorzien, als men ten minste in aanmerking neemt, dat omstreeks denzelfden tijd, met Nederlandsche schepen, oorlogsbehoefden en graan naar Bordeaux werden gebracht. Men had die liever naar Ré moeten brengen, hetgeen den onzen gebaat, en de klachten van het Fransche hof met eene verminderd zou hebben. Aangaande het beleid van den bevelhebber der Nederlandsche vloot, hoort men zelfs Hume, een schrijver der tegenpartij, volmondig erkennen, dat Tromp in den Driedaagschen zeeslag, den hevigsten, die tot dusverre was geleverd, gelijken roem had behaald als Blake, die zich de overwinning mocht toeschrijven.

Gewoonlijk kan de verliezende partij zich eenigermate troosten met de gedachte, dat ook haar overwinnaar er niet zonder schade is afgekomen. Na den Driedaagschen zeeslag ontbrak die troost den onzen schier geheel. Bijna alleen verdedigenderwijze, hadden zij moeten vechten; schepen der tegenpartij hadden zij niet veroverd, of ten minste niet behouden. De vernieling van sommige bodems, waarmede zij zich vleiden, bepaalde zich op zijn hoogst tot één, ofschoon de Britten zelven er misschien nog enkele vernield hebben, die zeer beschadigd waren. Alleen het verlies aan personeel, dat echter zeer uiteenlopend wordt opgegeven, moet vrij gelijk hebben gestaan. Hume, de zoo even genoemde Britsche schrijver, die het aan onze zijde op 2000 dooden en 1500 gevangenen stelt, erkent dat de Engelschen weinig minder hadden geleden, er ten slotte nog bijvoegende, dat zijne landgenooten de verkregen uitkomst vooral te danken hadden aan de meerdere zwaarte hunner schepen, welk voordeel door de bekwaamheid en de dapperheid der Nederlandsche bevelhebbers niet ten volle kon worden opgewogen.

Onder den indruk van het gebeurde, deed Karel II, die zich als balling in Frankrijk ophield, het voorstel in eigen persoon eenige Nederlandsche schepen aan te voeren, doch onder de Engelsche koningsvlag, hopen de dat zulks eenige scheepsbevelhebbers der Britsche vloot tot afval zou verlokken of bij het doen eener landing gunstig zou werken. Maar het kwam der Staatspartij, die liever de bestaande breuk wilde heelen, dan haar nog verwijden, onaannemelijk voor. Geheel belangeloos was de verdreven vorst niet; doch men had zijn aanbod ongetwijfeld op beleefder wijze kunnen afslaan, dan door zich eenvoudig te beroepen op een besluit der Staten van Holland, waarbij het aan hooge of groote personages uitdrukkelijk was verboden, zonder vergunning binnen hunne provincie te komen. Staatkundig was het zeker niet, de onderliggende partij zodoende noodeloos te grieven. Aanstands na het binnenvallen der vloot waren er maatregelen genomen om haar op nieuw uit te rusten. Weldra kruisten de With en de Ruyter weder met een eskader in de nabijheid der kust. Het bestond in de eerste dagen van Mei uit 40 bodems, welke toestand echter veel te wenschen overliet. Tromp zeide, dat het hoe langer hoe erger werd, omdat de beste schepen of verloren waren, of zwaar beschadigd in de havens lagen, zonder dat er nieuwe waren bijgekomen. Op die wijze was er geene eer te behalen en vreesde Tromp, dat de roem der vaderlandsche driekleur zou beginnen te tanen. Thans ware het hem niet ongevallig geweest, indien de Staten het bevel hunner vloot aan een ander hadden toevertrouwd.

Te midden van het donkere tafereel, hetwelk de bevelhebber van den toestand der Nederlandsche zeemacht ophing, vertoonde zich eensklaps een alleszins verblijvend lichtpunt. Er kwam toch bericht van eene luisterrijke overwinning, door den Commandeur van Galen in de Middellandsche Zee behaald. Vroeger is gemeld, wat er tusschen hem en de Engelsche eskaders was voorgevallen. Appleton lag nog altijd te Livorno, Bodley te Porto-Longone. Tot Februari hield van Galen beiden met een gedeelte van zijn eskader opgesloten; doch in den loop dier maand vereenigde hij zijne schepen voor de haven van Livorno, ten einde zich vooreerst tot het nauw bewaken van Appleton te bepalen. Moeielijk viel het den Groothertog van Toskane zijne onzijdigheid tegen beide partijen te handhaven, waarvan nu de eene, dan de andere hem billijke reden van klagen gaf. De overrompeling van de *Phoenix* was echter van dien aard, dat hij er niet in kon berusten, zonder een zijner dierbaarste rechten prijs te geven. Hij eischte daarom of het teruggeven van dien bodem of het verlaten zijner haven door hen, die hare vrijheid hadden misbruikt. Het laatste strookte natuurlijk beter met het eergevoel van den Britschen bevelhebber. Hoe zou hij echter met zijne geringe macht ontkomen, terwijl een aanzienlijk eskader der onzen zich nabij de kust van Toskane ophield? Hiertoe meende Bodley, wien het uitloopen na het vertrek der Nederlandsche schepen niet langer belet werd, hem den weg te kunnen banen. Indien hij van Porto-Longone vertrok en zich zeewaarts van de Nederlandsche schepen liet zien, kon het hem gelukken, deze een weinig van den mond der haven weg te lokken. Appleton moest van die gelegenheid gebruik maken tot uitloopen, waarna de Britsche commandanten wenschten te beproeven, wat zij gezamenlijk tegen het Nederlandsche eskader vermochten.

Voortreffelijk was het plan der Britten uitgedacht. Jammer slechts voor hen, dat van Galen en de zijnen het blijkbaar doorzagen en daarom besloten de uitvoering te verhinderen. Tot dit einde lieten zij zich oogenschijnlijk door Bodley verlokken, doch verwijderden zich niet te

zeer, om de schepen van Appleton, die zij voortdurend in het oog hielden, des te zekerder te treffen. Nadat de Nederlanders, die over 16 oorlogsschepen en een brander konden beschikken, terwijl 6 of 7 koopvaarders hun des noods eenigen bijstand konden verleenen, den 12^{den} Maart Bodley met 8 schepen en een brander in 't zicht hadden gekregen, staken zij werkelijk dieper in zee. Toen zij echter den 13^{den} of 14^{den} ontwaarden, dat Appleton zijne schuilplaats met 6 schepen en een brander had verlaten, wendden zij aanstonds den steven en keerden zich tegen den laatstgenoemde, voor wien hun onstuimige aanval verderfelijk was. Drie zijner schepen vielen den onzen in handen, drie andere werden vernield. Appleton zelf moest zich overgeven. De *Phoenix*, de hoofdaanleiding tot deze ontkenning, was voor dien tijd naar Napels gezonden.

Slechts één der schepen van Appleton bereikte het eskader van Bodley, die zich te zwak oordeelde, om nog iets tegen de Nederlanders te ondernemen. Zoodra hij de onzen in het voordeel zag, ging hij er van door, gevolgd door 8 Nederlandse schepen, die hem evenwel niet konden bezeilen. Van Galen, die eene zware wonde in den strijd had bekomen, waaraan hij later overleed, mocht intusschen de zelfvoldoening smaken, dat hij, met verlies van één schip en minder personeel dan de tegenpartij, de eer van Nederland had opgehouden.

Appleton, evenals Bodley door de Engelschen van plichtverzuim beschuldigd, beriep zich op het getuigenis der onzen. Dit was gunstig voor hem, maar ongunstig voor Bodley, hetgeen volkomen strookte met het gevoelen der kustbevolking.

Het bericht dier overwinning kon in de Republiek de verslagen gemoederen wat opbeuren. Vooral den kooplieden gaf het reden tot blijdschap. Bodley had toch de Middellandsche Zee verlaten, die nu schier geheel ontbloot was van Engelsche schepen, hetgeen de handel op de Levant, die voor velen eene rijke bron van welvaart was, minder onveilig maakte. Immers waren de Nederlanders thans meester van de vaart op die oorden; zij konden vrijelijk op de schepen der tegenpartij kruisen, en behoefden die hunner eigen natie bijna uitsluitend tegen zeeroovers te beschermen. Dit gaf nog een ander voordeel; want de Staten riepen de oorlogsschepen uit de Middellandsche Zee terug, om er 's lands vloot mede te versterken, en lieten de bescherming van den handel voorloopig aan de gewapende koopvaarders en de vroeger gemaakte prijzen over. Hierdoor waren intusschen de onzijdigen weinig gebaat. Vooral de Groothertog van Toskane ondervond de lasten van een oorlog, waarin hij niet betrokken was. Eerst had hij over de Nederlanders, daarna over de Britten geklaagd. Later gaven de Nederlanders hem weder stof tot rechtmatig misnoegen, door in de haven van Livorno een Engelsch schip aan te tasten. Men ziet er uit, hoe weinig alle partijen zich om de bepalingen van het zeerecht bekommerden, als zij hare kans schoon zagen. Spanje ondervond dit insgelijks en verweet den Staten, dat hunne bevelhebbers te werk gingen, alsof het zeerecht voor hen niet bestond.

Dank zij den ijver van verschillende autoriteiten, was inmiddels het eskader, dat zich in de nabijheid der Nederlandsche kust ophield, weder tot eene dragelijke vloot aangegroeid. Om de bemanning spoedig voltallig te krijgen, waren de Groenlandsvaart en de walvischvangst, die men toch niet dan met moeite had kunnen beschermen, in het laatst van Maart geheel verboden. Van tijd tot tijd waren de gereed zijnde bodems, in afwachting van andere, tot het geleiden van koopvaarders gebezigd. Omstreeks half April had de *With* er eenige naar het noorden gebracht, en zoodra Tromp weder 65 schepen onder zijne vlag had, zeilde ook hij

met zijne vloot van de Maas naar Texel, om insgelijks eene koopvaardijvloot te geleiden. Het gevaar, dat met eene reis door het Kanaal gepaard ging, was oorzaak, dat meest alle koopvaarders benoorden Schotland vertrokken, of langs dien weg terugkeerden. Zij werden dan een eind weegs begeleid, en bij hunne terugkomst ingewacht of in eene der Noorsche havens afgehaald.

Het oogenblik, waarop de regeering Tromp naar het noorden zond, was niet gelukkig gekozen; want daags nadat hij met bijna alle beschikbare schepen van Texel was uitgezeild, vertoonde zich de Engelsche vloot voor Petten. Bij het passeeren der Zeeuwsche kust, had zij een aantal vischschuiten genomen en aanleiding gegeven, dat een eskader onder Jan Evertsen was binnengelopen. In de noordelijke gaten, vonden de Engelschen echter niets van belang te blokkeeren, zooals zij het doen voorkomen. Maar zij konden van de afwezigheid der Nederlandsche vloot op tweeërlei wijze partij trekken: ten eerste, door deze van de eigen havens af te snijden, en ten andere, door het doen eener landing. Algemeen was men beducht voor het laatste.

Gelukkig werd de kustbevolking van hare vrees ontheven, toen de vijandelijke vloot noordwaarts zeilde, ongetwijfeld om de Nederlandsche op te sporen. Dit was ook het behoud eener retourvloot, ter waarde van 20 millioen, die Tromp had misgelopen en nu ongehinderd kon binnenvallen.

Uit het noorden terugkomende, waar hij de koopvaarders met hun konvooi de reis had laten voortzetten, vond Tromp, die geene Engelschen had gezien, voor Texel eenige versterking. Op zijne beurt wenschte hij nu de andere partij op te zoeken en stevende daarom, nadat hij zich voor de Maas weder op de *Brederode* had begeven, in de eerste plaats naar Duins, waar Bodley met zijn eskader en eenige koopvaarders lag. Juist bij tijde hadden de meeste schepen zich uit de voeten gemaakt, waarom er, zoowel te Duins als te Dover, slechts weinig voordeel te behalen was. Om zich voor dit mislukken zijner poging eenigermate schadeloos te stellen, was Tromp niet afkeerig van een plundertocht op vijandelijk gebied, welk plan echter bij de regenten geen bijval vond, omdat zij met reden beducht waren, dat de vijand niet zou nalaten het den onzen, zoodra de gelegenheid zich hiertoe aanbood, met gelijke munt te betalen.

Vooreerst bleven beide partijen dus zoekende, totdat de Nederlandsche vloot den 12^{den} Juni, op de hoogte van Nieuwpoort, de Britsche in het zicht kreeg, die weinige dagen te voren nog bij Texel was geweest. Blake was niet tegenwoordig. Monk, die met Deane het bevel voerde, had ter reede van Yarmouth nauwelijks vernomen, dat de Nederlandsche vloot zich kort te voren in de nabijheid der Engelsche kust had vertoond, of hij besloot te zien, of hij haar meer zuidelijk kon aantreffen. Dien ten gevolge bereikten de bevelhebbers den 12^{den} Juni het doel, waarnaar beiden eenigen tijd hadden gestreefd.

Wat het aantal schepen betrof, stond de macht der twee partijen nagenoeg gelijk. Tromp had 98 oorlogsschepen en 6 branders onder zijne vlag; Monk een honderdtal, onder welke 75 of 80 zware. Maar de Britsche vloot, die 3840 stukken en ruim 16.000 man voerde, was naar gewoonte sterker bewapend en bemand dan de onze.

Omstreeks elf uren in den voormiddag, nam het gevecht een aanvang. Reeds spoedig sneuvelde Deane, die zich als tweede bevelhebber aan boord van het admiraalschip bevond. Na eene poging der onzen, om een gedeelte der Britsche vloot af te snijden, geraakten de beide vloten geheel dooreen. Met de grootste hevigheid en in eene wolk van

rook gehuld, zetten Britten en Nederlanders den strijd voort, tot drie uren na den middag. Op dit tijdstip kwamen de eersten in het voordeel en begonnen de laatsten niet zonder wanorde te deinzin. Eerst tegen het ondergaan der zon scheidde echter de vloten geheel van elkander, om de geleden schade wat te herstellen. Van de Nederlandsche bodems was er een verloren gegaan en sprong een andere, na het einde van den strijd, door eigen kruit in de lucht.

Er was geene beslissing verkregen, zoodat een vernieuwd gevecht op den volgenden dag te voorzien was. Hoe moest evenwel het personeel der Nederlandsche vloot te moede zijn, toen het in den vroegen morgen van den 13^{den} Juni bleek, dat de vijand des nachts versterking had gekregen, en dat de voorraad amunitie aan boord der Nederlandsche schepen dermate was verminderd, dat de meeste bevelhebbers het geen dag langer konden volhouden. De With had slechts voor drie uren genoeg, en was nog beter voorzien dan de Ruyter. Met zulke gegevens, was niets van belang aan te vangen. Daarom schreef Tromp in den brief, dien hij voor het hervatten van den strijd gereed maakte, dat hij naar de Wielingen zou moeten wijken, indien het hem niet gelukte den vijand door een laatsten aanval af te schrikken. Hiervoor bestond echter weinig kans nadat de Britsche vloot nog met eenige schepen onder Blake versterkt was.

Tegen hunne verwachting hadden de onzen het niet in hunne keus den aanval te doen; want ondanks alle pogingen der Nederlandsche bevelhebbers om dit te beletten, kreeg de tegenpartij den wind in haar voordeel, waarvan zij tegen elf uren gebruik maakte. Er heerschte op dat oogenblik niet de noodige orde in de Nederlandsche vloot. Tromp achtte het zelfs noodig vele kapiteins door middel eener sloep te doen vermanen, dat zij toch buiten elkanders kanon zouden blijven. Eenmaal geraakten vier schepen elkander aan boord, waarvan het noodlottig gevolg was, dat er drie verloren gingen. Dubbel te betreuren was het wangedrag of de onbekwaamheid van sommige scheepsbevelhebbers, nu alleen getrouwe plichtsbetrachting en doelmatige samenwerking de gebreken van het materiëel nog eenigermate konden vergoeden.

Weldra moesten de Nederlanders den terugtocht aan vangen. Al de kloekmoedigheid van Tromp, de With, Evertsen, de Ruyter en anderen kon niet opwegen tegen de vele nadeelen, waaronder zij moesten strijden. Zij bepaalden zich daarom tot het dekken van den aftocht, maar konden niet beletten, dat hunne vervolgers hierbij eenig voordeel behaalden. Zachter in zijn oordeel dan vele anderen, weet Tromp de misslagen, door sommigen begaan, slechts aan hunne onvoorzichtigheid en onervarenheid. Over lafhartigheid werd bij deze gelegenheid niet geklaagd. De bemanning van het eenige schip, welks bevelhebber daarvan beticht werd, trachtte later aan te toonen, dat alleen de onbezeildheid van dien bodem hem onder den vijand had doen geraken.

Veel baat hadden de Britten, gedurende de vervolging, van hun verder dragend geschut. Dit stelde hen in de gelegenheid, de Nederlandsche schepen nog te beschadigen, nadat de kogels van deze geene uitwerking meer konden hebben.

Intusschen was de aftocht der Nederlandsche vloot geenszins eene vlucht, zooals de tegenpartij het doet voorkomen. Tot een uur na zonsondergang, hadden immers de genoemde vlagofficieren en vele hunner kapiteins den strijd nog volgehouden. Ook viel de vloot eerst een dag later binnen. Maar het is niet te loochenen, dat vele schepen in dreigend gevaar hadden verkeerd. De *Brederode* was zelfs op het punt geweest, met den

Nederlandschen opperbevelhebber, in 's vijands handen te vallen. Omsingeld door verscheiden Engelsche schepen, had Tromp een zestigtal matrozen uit een vijandelijk schip zien overspringen, gevolgd door andere, die zich met eene gemakkelijke zegepraal vleiden. Misschien indachtig aan hetgeen een zijner voorgangers onder dergelijke omstandigheden had gedaan, en anders, door een gelijksoortig gevaar tot denzelfden maatregel zijne toevlucht nemende, laat Tromp tusschendeke eenige vaatjes buskruit springen. Het verschrikt zijne aanvallers, die nochtans waarschijnlijk hun doel zouden hebben bereikt, indien de With en de Ruyter niet ter hulpe waren gekomen. Slechts de benarde toestand, waarin hij zich bevond, had den Admiraal een middel doen aanwenden, waarvan ieder het gevaarlijke zal bevroeden. Na het binnenvallen, bleek het, dat de schepen veel hadden geleden. Er stond in het ruim van de *Brederode* vijf of zes voet water, dat tot bijna in de kruitkamer doordrong.

Hoe verdrietig de afloop van het laatste gevecht ook mocht zijn, zoo woog de zedelijke invloed daarvan nog zwaarder, dan het materiële verlies. Met inbegrip der twee schepen, die op den eersten dag waren verloren gegaan, bedroeg dit slechts 9 bodems, ofschoon de onzen er bovendien nog 11 vermisten, op welke verovering of vernieling de tegenpartij zich beroemt. Hoewel de schepen der Britten veel hadden geleden, zoo waren toch allen behouden gebleven. Wat was echter een verlies, zelfs van 20 schepen, waaronder altijd nog vele kleine, in vergelijking met de stemming, welke zich na de jongste gebeurtenis onder het personeel openbaarde?

Onbewimpeld erkenden de Nederlandsche bevelhebbers, dat zij eene nederlaag hadden geleden. Volgens hun eenparig getuigenis, was het te wijten aan de geringe zwaarte, de lichte bewapening en de zwakke bemanning hunner schepen, gepaard met een ontoereikenden voorraad amunitie en proviand. Wel 50 schepen van de Britsche vloot overtroffen het beste der Nederlandsche, welke bovendien van een groot aantal kleine schepen eer last dan voordeel had. Zonder eene aanzienlijke versterking harer vloot, had de Nederlandsche republiek, volgens het oordeel van Tromp, niets dan affront te wachten.

„*Wat helpt het, dat ik zwijg,*” riep de With, met zijne gewone rondborstigheid, in de vergadering der Staten van Holland uit, „*ik ben hier voor mijne souvereinen! Ik mag en moet het zeggen: de Engelschen zijn meester van ons en diensvolgens van de zee.*”

Andere bevelhebbers spraken insgelijks een ongunstig oordeel uit over den toestand van 's lands vloot. Hierin hadden zij volkomen gelijk. Evenwel zal niemand het der regeering ten kwade duiden, dat zij velen hunner door hare Gecommitteerden liet vermanen, dergelijke meeningen niet te uiten, ten aanhooren der matrozen, maar dezen liever een hart in't lijf te spreken.

Gaarne zou de regeering, door de verbetering van het materiële, veler billijke klachten hebben opgeheven. Maar het land ging zwaar gebukt onder de gevolgen van den oorlog. Welvarende plaatsen gingen achteruit, en te Amsterdam openbaarde zich de stilstand van handel en nijverheid in hooge mate. Leverde het bijeenbrengen der noodige gelden in gewone tijden reeds vele moeielijkheden op, hoeveel te meer moest dit het geval zijn, nu de behoefte grooter was en vele bronnen van inkomst slechts tragelijk vloeiden. Dagelijks werd er veel vereischt tot het onderhoud der in dienst zijnde schepen. Bovendien waren er nieuwe in aanbouw, die uithoofde der kosten niet met den gewenschten spoed konden worden afgewerkt. Het scheen der regeering niet mogelijk, in alles naar behooren te

voorzien. Daarom bleef haar geene andere keuze, dan of den vrede te zoeken tot schier elken prijs, of te volharden met het voorhanden materieel, tot dat er ander beschikbaar was. Terwijl zij, gelijk nader blijken zal, pogingen in het werk stelde, om tot een billijken vrede te geraken, besloot zij den strijd voort te zetten met nagenoeg dezelfde middelen, die zij tot dusverre had gebezigd. Had zij de voortzetting van den strijd slechts eene wijle kunnen uitstellen; maar de tegenpartij was niet genegen tot een wapenstilstand en hield, na hare laatste zegepraal, de Nederlandsche havens geblokkeerd.

Meer dan ooit te voren, moest de regeering der Republiek in den zomer van 1653 op het personeel harer vloot bouwen. Daarom trachtte zij door strafbepalingen het plichtverzuim tegen te gaan, en door het uitloven van belooningen de ondernemingszucht aan te moedigen. Velen strekte het tot ergernis, dat slechts twee bevelhebbers, wegens hun gedrag in den laatsten strijd, eene welverdiende straf ontvingen; doch men vergete niet, dat er voor andere nog al redenen tot verontschuldiging bestonden. Nadeeliger dan het plichtverzuim van enkelen, was het gebrek aan discipline, dat zich op de vloot, en zelfs in de hoogere rangen openbaarde.

Alle pogingen der regeering, om den ongunstigen uitslag van het laatste gevecht nog eenigermate te verbloemen, waren vergeefs. Luide werden hare officiële berichten weersproken door de tegenwoordigheid der Britsche vloot, welke der kustbevolking grooten schrik aanjoeg „*haar braverende in groote hoogmoet met besemen en schrobbers op de stengen van hare schepen.*” Uit die blokkade sproot een tweeledig nadeel voort. Niet alleen werd er het uitloopen van koopvaarders en visschers door belet, maar ook het vereenigen van de verschillende gedeelten der Nederlandsche vloot. Dit alles gaf aan het misnoegen der Prinsgezinden niet weinig voedsel, hetgeen der regeeringspartij nog binnenlandsche moeilijkheden baarde. Slechts een stout bedrijf der zeemacht kon haar te stade komen. Was echter de grond, waarop veler hoop rustte, niet uiterst zwak? Zeker wel, en toch gaven de gebeurtenissen een bevredigend antwoord, waaruit op nieuw blijkt, welke betrekkelijk goede uitkomsten het personeel nog met een in vele opzichten zoo gebrekkig materieel wist te verkrijgen.

Eerst in het begin van Augustus, kon Tromp uit de Wielingen in zee steken met ruim 80 schepen. Hiermede was hij evenwel niet opgewassen tegen de Britsche vloot, die zich voor Texel bevond. Deze telde 120 bodems, met 4000 stukken en 17,000 man. Wegens de ziekte van Blake, was het bevel opgedragen aan Monk, onder wien Penn en Lawson dienden. Wilde Tromp de vijandelijke vloot met eenige hoop op voordeel aantasten, dan moest hij op de eene of andere wijze zijne vereeniging trachten te bewerkstelligen met het eskader van de With, dat ter reede van Texel lag. Zeer verstandig poogde hij de tegenpartij, die hij niet van hare standplaats kon verdrijven, van daar weg te lokken, ten einde zoodoende het gemelde eskader een uitweg te banen. Opmerkelijk is de overeenkomst van zijn plan met dat van Bodley en Appleton, ofschoon deze bevelhebbers het op veel kleiner schaal ontwierpen.

Ter bereiking van zijn oogmerk, zeilde Tromp noordwaarts, tot dat zijne voorste schepen den 8sten Augustus, op de hoogte van Egmond, de Britsche vloot ontwaarden. Begunstigd door den W. N. W. wind, die begon te waaien, wendde nu de Nederlandsche vloot, als ware het om den strijd te ontwijken. Deze manoeuvre miste haar doel niet, daar de Britten in dezelfde richting onder zeil gingen. Zoodra echter de meest bezeilde schepen van den

vijand de traagste zeilers der Nederlandsche vloot hadden bereikt, hield deze stand. Er volgde nu een gevecht, op de hoogte van Katwijk, dat tot aan den ondergang der zon werd voortgezet, doch voor geene der partijen eenig rechtstreeksch voordeel opleverde. Uithoofde van den sterken wind werd het den volgenden dag niet hervat. Inmiddels had de With gelegenheid gevonden om de reede van Texel te verlaten, en was het hem gelukt, zich vóór de ure der beslissing met de hoofdmacht te vereenigen.

Nauwelijks had de genoemde Vice-Admiraal het vertrek der Britten vernomen of hij wenschte niets vuriger, dan met zijne 27 oorlogsschepen en 4 branders buitengaats te komen. Dit was echter alles behalve gemakkelijk. Wegens het tij, moest het bij nacht geschieden, en wegens den westelijken wind, door het zoogenoemde Spanjaardsgat, dat voor groote schepen maar zelden werd gebruikt.

Daar men alle bakens en tonnen had weggenomen, zoo was er ook meer dan gewone behoefte aan de medewerking van goede loodsen, die het vaarwater bij ondervinding kenden, en deze weigerden de gevraagde hulp, hetzij dat zij inderdaad voor de verantwoordelijkheid terugdeinsden, die zij door het aanvaarden eener zoo uiterst gevaarlijke taak zouden op zich laden, of dat zij slechts een voorwendsel zochten om de Staatspartij te kunnen tegenwerken. Blakende van ijver, besluit de With daarom zelf te doen, wat anderen hem weigeren. Zelfs de heerschende duisternis, ofschoon het slechts één dag voor volle maan is, weerhoudt hem niet. Met het dieplood in de hand, gaat hij den zijnen voor, bakent het vaarwater eenigermate af, door middel van sloepen met lantaarnen, en geraakt zodoende met zijn eskader werkelijk in zee. Hier baat hem de hevige wind, die beide vloten het gevecht doet mijden. Onder begunstiging daarvan bereikte de With, tegen den avond van den 9^{den}, het gros der vloot, waar zijne verschijning niet weinig stof tot blijdschap gaf.

Voorzeker was het gelukken van het plan tot vereeniging wel geschikt de Nederlandsche vlotelingen met nieuwen moed te bezielen. Zij gaven hunne vreugde daarover luide te kennen. Aanstonds maakte Tromp van die gunstige stemming gebruik, door nog denzelfden avond naar den vijand te wenden, die evenwel den aanval ontweek. Eerst den volgenden morgen te zeven uren, dus op Zondag den 10^{den} Augustus, geraakten de vloten op de hoogte van Ter Heide en Scheveningen aan elkander.

Tweemaal sloegen de onzen door het gros des vijands heen, nadat de grootste helft hunner vloot hem te loefwaart, en de andere helft hem te lijwaart was gepasseerd. Ongetwijfeld manoeuvreerden de bevelhebbers, bij den aanvang van den strijd, meer met hunne gansche vloot, dan bij vroegere gelegenheden. Voor Tromp zelve, waren echter de eerste bewegingen noodlottig, daar hij, bij het afgaan van de kajuitstrap, door een musketkogel in de borst doodelijk werd getroffen ¹⁾. Kortenaer, die als Kapitein op het admiraalschip diende, seinde onmiddellijk de andere hoofden der vloot aan boord. Zij vonden den opperbevelhebber dood, doch achtten het raadzaam, geheel overeenkomstig diens verlangen, de admiraalsvlag te laten waaien en den strijd voort te zetten.

1) Volgens sommiger meening, had de Admiraal zich te veel blootgesteld. Hatelijk was het gezegde van een heftig tegenstander der Staatspartij, in een vlugschrift. „Hy wierd geschoten, of om beter te zeggen vermoord; 't wijl gheen mensch kondt speuren, van waar

hem soo een kogel van buyten het schip kon toegedreven worden.” Vermoedelijk heeft de schrijver van het pamflet, verblind door partijchap, zich eene geheel onjuiste voorstelling gemaakt van den toestand en daarbij gedacht aan een luik, waardoor de Admiraal zich naar omlaag begaf. Indien deze echter de trap van de kampanje afgang, die voor hem naar de kajuit leidde, is de zaak niet zeer duister. Een soldaat, in den mast van een vijandelijk schip, kon hem op dat oogenblik zeer gemakkelijk treffen.

Hevig vochten de Nederlandsche bevelhebbers, zonder dat zij hun doel mochten bereiken. Jan Evertsen, de Vice-Admiraal van Zeeland, moest zich, na een herhaalden aanval, met zijn ontramponeerden bodem naar de Maas doen sleepen, weldra gevolgd door de Ruyter, die, op zeven honderd pond na, al zijn kruit had verschoten. Alleen de bezaansmast van zijn schip kon nog dienst doen. Met andere schepen was het nog erger gesteld; want sommige lagen geheel masteloos en ontredderd. Omstreeks te twee uren des namiddags hielden de onzen af, na zich in het geheel vier malen door den vijand te hebben heengeslagen.

Thans kon de With, die het zwaarwichtige zijner taak ten volle beseftte, zich in al zijne kracht toonen. Hij wenschte zelfs het uiterste te beproeven, waartoe hij, volgens sommigen, te beter in staat was, omdat zijne schepen des voormiddags een tijd lang te veel in lij waren geweest, en dien ten gevolge minder hadden geleden. Hoe groot moest echter niet de verontwaardiging van den Vice-Admiraal zijn, toen hij, nu het de eer der vlag gold, den moed van velen zag verflauwen. „*Soo deselve alvoorens om diergelycke oorsaecke waren opgehangen,*” schreef hij in zijn journaal, „*souden ’t selve nu niet gepleegd hebben.*” Sommigen, wier houding reeds gedurende den voormiddag zeer laakbaar was geweest, hadden nauwelijks den ontredderden staat van de grootste schepen der vloot bespeurd, of zij verloren den moed geheel, en zochten hun heil in de vlucht. Te vergeefs trachtte de With hen tot andere gedachten te brengen. Door vele zijner krijgsmakkers verlaten, door andere slechts weinig ondersteund, dekte de Vice-Admiraal met een klein aantal dapperen, die hem ten einde toe getrouw bijstonden, den aftocht der vloot. Tot laat in den avond bleven de Britten, wien de houding van de With ontzag inboezemde, de vervolging voortzetten; maar omstreeks middernacht verloren de onzen hen geheel uit het oog en konden zij dus ongehinderd de havens opzoeken. Den volgenden morgen bevond de With zich evenwel nog op de hoogte van Wijk, zonder dat er meer Engelschen te zien waren. Hij zeilde van daar naar Texel, waar zijne schepen eerst tegen den avond, dat is een etmaal na den slag, binnenvielen.

Gaarne hadden de Gecommitteerden aldaar gezien, dat de Vice-Admiraal nog wat langer in zee ware gebleven. Hiertegen opperde deze echter verschillende bezwaren. Vooral wees hij op meer dan twintig kapiteins, die zich schelmachtig hadden gedragen. In zijn journaal noemde hij er eenige, met bijvoeging, dat het wel de naaste weg zoude zijn slechts hunne zeilen en schepen te onderzoeken. Wel verre van aan het verlangen der Gecommitteerden te voldoen, wenschte hij spoedig binnen te komen: eensdeels omdat zijne schepen zeer beschadigd waren, anderdeels „*omdat er veel poltrons op de vloot waren, die eerlijke mannen in nood lieten.*”

Velen keurden het af, dat Evertsen en de Ruyter, die onder de bemanning beter gezien waren dan de With, zich met hunne ontredderde bodems naar de Maas hadden begeven,

in plaats van op andere schepen over te gaan. Onmiddellijk kregen zij bevel van de Staten-Generaal, 's lands vloot op te zoeken. Later verontschuldigen zij zich, beweerende dat zij van de hunnen waren afgesneden, en dus alleen op 's vijands schepen hadden kunnen overgaan. De With was in dit opzicht gelukkiger geweest, en had gelegenheid gevonden om van schip te verwisselen.

Beide partijen schreven zich intusschen de overwinning toe. De Engelschen beweerden, dat zij de Nederlandsche vloot binnen de havens hadden gejaagd; de Nederlanders „wenschten het wereldkundig te maken, dat zij den vijand van hunne kust hadden verdreven.” Noch het eene, noch het andere was letterlijk waar. Immers waren de onzen, hoewel zij het eerst den strijd hadden gestaakt, nog omstreeks vier en twintig uren buiten gebleven, wachtende of de Britten zich nogmaals zouden vertoonen. Tamelijk zonderling is het echter die lijdelijk afwachtende houding met den naam van drijven te bestempelen, ofschoon het doel, dat men zich daarbij voorstelde, toch werd bereikt; want de Britsche vloot verliet werkelijk de Nederlandsche kust, die zij gedurende acht weken had geblokkeerd. In zooverre mocht de zeemacht er zonder nationale vooringenomenheid op bogen, dat zij het vaderland een gewichtigen dienst had bewezen.

Ontegenzeggelijk hadden beide vloten veel geleden. Volgens onze eigen opgaven, waren er op zijn hoogst 13 schepen verloren, terwijl omstreeks 500 man gedood, 700 gekwetst en een nagenoeg gelijk aantal in 's vijands handen gevallen waren. De Engelschen, die erkennen, dat het getal hunner dooden en gekwetsten het onze evenaarde, spreken slechts van 2 of 3 verloren schepen. Als om strijd, overdreef men aan beide kanten de verliezen der tegenpartij. Buiten twijfel konden de Engelschen de meeste stof tot blijdschap vinden in het sneuvelen van Tromp, die hun steeds eene rechtmatige vrees had inge- boezemd. Evenals Heemskerk en Piet Hein, werd de Luitenant-Admiraal op 's lands kosten begraven. Nog altijd prijkt de Oude kerk te Delft met de marmeren graftombe, ter zijner eere opgericht. Het verlies van Tromp was zeker een zware slag voor het vaderland, waar de regeering, door verschillende gunstbewijzen aan zijne nagelaten betrekkingen, van hare dankbaarheid voor zijne den lande bewezen diensten deed blijken. Vreemd klinkt het zeker, dat niet lang daarna ook zijn lijfknecht op aanbeveling van de Staten-Generaal, tot Luitenant werd benoemd.

Weder zat een krijgsraad over hen, die zich niet plichtmatig hadden gedragen. Eenige kapiteins werden tot onteerende straffen verwezen, hetgeen echter in de oogen van sommigen niet streng genoeg was, om den lafhartigen schrik in te boezemen ; want, in weerwil van alle bezwaren, werd niemand ter dood veroordeeld. Velen wisten zich met de zwakheid hunner schepen te verontschuldigen, terwijl anderen over de With zelven klaagden, wiens hardvochtig en onstuimig karakter iedereen tegen hem innam.

Ter zee had in de laatste maanden van 1653 weinig meer plaats. Blijkbaar waren beide partijen afgemat, daar zij in het najaar minder aanzienlijke vloten onderhielden. De Nederlandsche, waarover de Staten-Generaal, met voorbijgang van J. Evertsen, het bevel aan de With hadden opgedragen, was echter in September weder vrij sterk, omdat trapsgewijze ook enkele der nieuw gebouwde schepen in dienst gesteld konden worden. Na eene koopvaardijvloot naar het Noorden geleid, en eene andere van daar teruggehaald te hebben, kreeg de Vice-Admiraal bevel in het begin van November buitengaats te blijven, ten einde nog eene vloot van Bergen te halen. Ongelukkigerwijs werd de vloot in de

nabijheid der kust door een storm beloopt, waardoor 23 schepen hunne masten verloren en 12 of 13 vergingen. Dezelfde wind bracht Cornelis Tromp, met eenige koopvaarders, behouden door het Kanaal.

In den loop van het jaar hadden de kapers van beide partijen zich uitermate geweed. De Engelschen roemden er ten minste op, dat in het geheel meer dan 1600 Nederlandsche schepen door hen opgebracht waren. Hiertegen konden de prijzen der onzen noch in aantal, noch in waarde opwegen. De Nederlanders hadden letterlijk „*kolen in plaats van schatten gevonden*”. En dit was niet het eenige nadeel! Vele bronnen van bestaan waren, zooals reeds hierboven is gezegd, geheel of gedeeltelijk gestremd. De Groenlandsvaart en de walvischvangst waren streng verboden, om het daartoe gebezigde personeel op 's lands vloot te kunnen gebruiken, en omdat men deze en andere takken van nijverheid niet voldoende kon beschermen. Dit ondervond de haringvisscherij, welke omstreeks dien tijd met 2000 buizen werd gedreven en duizenden brood of welvaart verschafte. Terwijl de eigen handel zeer gedrukt was, gaf die der onzijdigen voortdurend aanleiding tot allerlei gehaspel. Schier alle partijen gingen hare bevoegdheid te buiten, zoodra zij hare kans schoon zagen. Zweden wilde, met uitzondering van dien op belegerde plaatsen, den handel in oorlogsbehoeften blijven voortzetten. Dit gedoogden de Staten-Generaal niet, ofschoon zij zelve nog wel iets uit Zweden wenschten te ontvangen, waar b. v. 1200 achttienponders voor de nieuwe schepen besteld waren. Zweden en de Staten-Generaal beriepen zich beiden op de tractaten van 1640 en 1645, alsmede op dat, hetwelk de laatsten in 1650 met Spanje hadden gesloten. Particulieren lieten zich, door hoop op voordeel, tot een ongeoorloofden handel verleiden. Niet alleen dat sommige Nederlanders verboden waren naar Engeland voerden, maar er rustte op enkele personen eenig vermoeden, dat zij zelfs der Britsche vloot behoeften hadden toegezonden, terwijl deze de kust van het vaderland blokkeerde. Op hen mocht voorzeker worden toegepast, wat men eenmaal van den Nederlandschen koopman in het algemeen had gezegd, dat hij namelijk „*uit winstbejag door de hel zou varen, al mocht hij er zijne zeilen bij verbranden*”. Donker begon het er voor de Republiek, en meer in het bijzonder voor de Staatspartij uit te zien, welke aanhangers niet zelden de woede van het grauw ondervonden. Op vele plaatsen openbaarde zich het misnoegen der bevolking over den loop der zaken door min of meer bedenkelijke opschuddingen. Zelfs moesten de trommelslagers, bij het werven van zeevolk, den naam van den Prins gebruiken, om hunne taak ongestoord te kunnen voortzetten. Geen wonder, dat men algemeen naar den vrede begon te verlangen, en dat vooral de Staatspartij maatregelen beraamde, om uit een oorlog te geraken, die voor haar in de eerste plaats gevaarlijk werd. Met welken uitslag zij het deed, zal in het volgende hoofdstuk blijken.

HOOFDSTUK XXI.

Vredesonderhandelingen. — Acte van Seclusie. — Het vredetraktaat van Westminster in 1654. — Het materieel der Nederlandsche en der Britsche zeemacht in den laatsten oorlog. — Aanmerkingen over het personeel. — Jacob van Wassenaer, Heer van Obdam,

wordt Luitenant-Admiraal. — Uitbreiding van het getal der vlagofficieren. — Vooruitgang in de taktiek. — Sterkte der zeemacht bij het einde van den oorlog.

Vraagt men den onpartijdigen vreemdeling naar zijn oordeel over de wijze, waarop de Republiek der Vereenigde Nederlanden zich had gekweten, dan luidt het alleszins bevredigend. Zelfs Hume, de bekende Britsche schrijver, erkent, dat hare kracht nooit beter was uitgekomen, dan toen zij zich tot den laatsten strijd had voorbereid. Nochtans was er meer roem dan voordeel behaald, en had de ervaring bevestigd, wat velen reeds aanstonds hadden vermoed. Met verlangen zagen vooral de handeldrijvende gewesten, waar de Staatspartij hare meeste aanhangers had, naar den vrede uit. Zonder dit ware het ook niet doenlijk den tegenwoordigen regeeringsvorm voortdurend te handhaven. Alleen de verdeeldheid onder de Prinsgezinden hield de minder talrijke Staatspartij, welke het voordeel bezat, dat zij een goed aaneengesloten geheel vormde, en dat zij vele invloedrijke personen onder hare leden telde, te midden van een schier algemeen misnoegen staande. Bovendien had zij in 1653 een krachtigen steun gekregen, nadat Johan de Witt, één harer ijverigste en bekwaamste aanhangers, als Raadpensionaris van Holland was opgetreden; doch hij was nog betrekkelijk jong, bezat nog niet den invloed, dien hij later verkreeg, en kon in weerwil van al de belangstelling, die hij voor al wat de zeemacht betrof aan den dag legde, toch geene wonderen verrichten.

Zich ten volle bewust van de noodzakelijkheid des vredes tot het bestendigen van hare macht, had de regeeringspartij, reeds kort na de overwinning in December 1652 door Tromp behaald, onderhandsche pogingen aangewend om daartoe te geraken. Zelfs hadden de Staten van Holland een meer rechtstreekschen stap gedaan, door een brief aan het Parlement te schrijven, waarin velen echter eene schending der Unie zagen, omdat het onderhandelen met vreemde mogendheden aan de Staten-Generaal was voorbehouden. Dit ware nog te plooiën geweest, bijaldien het schrijven slechts aan het oogmerk had beantwoord. Maar dit was het geval niet, daar het in Engeland werd publiek gemaakt, onder den titel van „ootmoedig verzoek”, terwijl het Parlement zich bereid verklaarde, op de vroeger opgegeven, maar door de Republiek verworpen voorwaarden te onderhandelen. Veel goeds beloofde zoodanig begin niet. Intusschen lieten de Staten-Generaal zich door die van Holland bewegen tot een nader schrijven, hetgeen zeker meer in den vorm was. Zij benoemden vier afgevaardigden tot de onderhandelingen met Engeland, waar kort te voren weder eene omwenteling in het bestuur was tot stand gekomen.

Terwijl de vloten van beide natiën elkander in den zomer van 1653 nog bestreden, begon er langzamerhand hoop op de beslechting der geschillen te komen. Van het oude voorstel tot samensmelting der beide republieken, waarmede de Engelschen weder te berde kwamen, wilden de onzen niets meer hooren. Ook tegen andere voorstellen opperden de Nederlandsche gezanten vele bedenkingen, waardoor de onderhandelingen sleepende bleven, tot dat het staatsbestuur in Engeland weder eene belangrijke wijziging had ondergaan. Cromwell, in December 1653 tot Protector verheven, toonde zich op vele punten niet onhandelbaar, doch stond op de schadevergoeding voor de door den Koning van Denemarken aangehouden koopvaarders en op de uitsluiting van den Prins van Oranje

van de hooge waardigheden zijner voorzaten, omdat hij tusschen diens verheffing en het herstel der Stuarts eenig verband meende te zien. Vóór dien tijd hadden velen hier te lande reeds vermoed dat Beverning en Nieuwpoort, die namens de Staten van Holland naar Engeland waren afgevaardigd, behalve hun openbaren, nog een geheimen last hadden. Wat daarvan zij, na de openingen door Cromwell gedaan, was de Staatspartij bereid toe te geven op een punt, dat met hare zienswijze ten volle strookte. Nadat de Protector de bewuste uitsluiting niet langer van de Staten-Generaal, maar alleen van de Staten van Holland vorderde, besloten deze bij meerderheid van stemmen, tot het opmaken van het verlangde stuk. Eerst in Juni legden de gezanten die zoogenoemde Acte van Seclusie over. Twee maanden vroeger, den 15^{den} April 1654, was het eigenlijke vredestractaat te Westminster gesloten. In alle opzichten droeg het de kenmerken van een door ons met nadeel gevoerden oorlog. Behalve de uitsluiting van den Prins van Oranje door Holland, waarvan de bekrachtiging van het gansche tractaat was afhankelijk gemaakt, moest de Republiek zich vele ongunstige bepalingen laten welgevallen. Art. 27 verplichtte haar tot eene schadeloosstelling aan de nagelaten betrekkingen dergenen, die indertijd op Amboina waren ter dood gebracht, welke terechtstelling in het tractaat zelfs als manslag (homicidium) werd gequalificeerd. Volgens art. 28 moesten de Staten de schade vergoeden, welke door het aanhouden der Engelsche schepen in de Sond was teweeggebracht. Bij art. 30 verbonden zich beide partijen tot vereffening der geschillen, die tusschen 1611 en 1652, naar aanleiding der vaart op Oost-Indië, Groenland, Rusland en Brazilië waren gerezen. Voor al het gemelde moest de Republiek der Vereenigde Nederlanden zich eene geldelijke opoffering getroosten ¹⁾. Daarentegen bleef de Acte van Navigatie onveranderd. Niet minder sterk pleit art. 13 voor den nadeeligen uitslag van den krijg. Daarin leest men uitdrukkelijk, dat alle oorlogsschepen, kapers en andere vaartuigen der Republiek, bijaldien zij in de Britsche zeeën een Britsch oorlogsschip mochten ontmoeten, de vlag van den top van den mast zouden strijken en het marszeil doen vallen „*in voegen, gelyck als oyt in voorige tyden, ende in eenige voorgaende Regeringe gebruyckelijk is geweest.*” Waar was echter de grens der Britsche zeeën, door welke, volgens art. 3 van hetzelfde tractaat, blijkbaar een gedeelte van den Oceaan werd verstaan? Immers wordt er gesproken over de zee, tusschen de Britsche zee en kaap St. Vincent. Misschien namen de Britten slechts stilzwijgend de vroeger aangeduide grens aan. Sommigen hier vonden reeds het uitdrukkelijk noemen van de Britsche zeeën iets bedenkelijks en meenden bovendien, dat deze en andere bewoordingen van het tractaat iets onzekers hadden.

¹⁾ *Aan de nagelaten betrekkingen moest worden uitgekeerd 3.615 p. St., voor de aangehouden schepen 97.973 1/2 p. St. tot vereffening der andere geschillen over de vaart 80.000 p. St.*

Wat de laatste woorden van het artikel betreft, zij konden wel geene andere bedoeling hebben, dan aan eene zoo belangrijke inwilliging den schijn te geven, als ware het slechts de bevestiging van een oud gebruik. Zoo liet ook de Raadpensionaris het in zijne brieven voorkomen. Anderen verkeerden in dezelfde meening. Toch was het inderdaad eene nieuwigheid, omdat eene dergelijke bepaling betrekkelijk het saluut in geen der vroegere tractaten was opgenomen.

Aangaande het recht tot het visiteeren van schepen in zee, was niets bepaald. De Engelschen matigden het zich echter spoedig aan, op grond hunner wel niet uitdrukkelijk erkende, maar toch eenigermate toegegeven rechten op de heerschappij der zee. Elders is er op gewezen, dat men het strijken der vlag hier te lande uit een geheel ander oogpunt beschouwde.

Eenige andere bepalingen, betreffende het internationale zeerecht, moeten niet onopgemerkt worden voorbijgegaan. Bij art. 19 beloofden de beide partijen, dat zij elkanders schepen, goederen en zeevolk niet dan in den hoogsten nood in beslag zouden nemen, en dan alleen tegen behoorlijke vergoeding. Het luidt niet zoo volstrekt, als wat dienaangaande in het vredestractaat van Munster was bepaald. Art. 24 hield in, dat er voortaan geene brieven van represailles of schaverhaling zouden worden uitgegeven, tenzij drie maanden nadat de verongelijkte partij zich vruchteloos had beklaagd. Zeer belangrijk is wat in art. 26 voorkomt, over het verblijf van oorlogsschepen in de wederzijdsche havens. Niet alleen in geval van nood, maar ook tot herstelling en tot proviandeering, zouden de oorlogsschepen der eene partij ten allen tijde in de havens der andere mogen binnenvallen. Onder gewone omstandigheden mochten niet meer dan acht te gelijk van die vergunning gebruik maken, en ook niet langer vertoeven, dan noodig was. Voor een grooter aantal, moest verlof worden gevraagd, tenzij in geval van storm of ander zeegevaar, wanneer het voldoende zou wezen, onmiddellijk na het binnenvallen, aan den gouverneur of den hoogsten magistraat der plaats van de zaak kennis te geven. Langer dan de gemelde autoriteiten dit oorbaar vonden, mocht eene vreemde vloot zich niet binnengaats ophouden.

Op het voordeelige der vredesvoorwaarden is zeker niet te roemen. Evenwel meenden de Engelschen, dat zij nog te weinig bedongen hadden. Hoe welkom de vrede den onzen ook was, zoo draalden zij toch met hunne publieke vreugdebedrijven, totdat de Engelschen hiermede waren voorgegaan. Maar het vooruitzicht op vrede had reeds een gunstigen invloed op den gang der zaken gehad. Geen wonder, dat het werkelijk staken van den krijg groote blijdschap verwekte, die zich vooral te Amsterdam en in andere steden, waar handel en industrie het meest hadden geleden, op ondubbelzinnige wijze openbaarde. Hiermede verdween zelfs eene voorname grief van velen tegen de Staatspartij, hetgeen niet weinig bijdroeg tot vermeerdering van haar gezag. Tot dusverre was zij aanhoudend belemmerd geweest door een samenloop van ongunstige omstandigheden, waaronder hare eigene nog altijd onzekere stelling, het verwarde in vele takken van bestuur, met name in dat over het zeewezen, binnenlandsche verdeeldheden en de moeite om de noodige gelden bijeen te brengen.

Van de vele bezwaren, waarmede de regeering der Republiek te kampen had, ondervond het personeel der zeemacht de onaangename gevolgen. Voortdurend was er geklaagd over den onvoldoenden staat van het materieel, waarmede het den vijand moest onder de oogen zien. Alvorens den draad der gebeurtenissen weder op te vatten, moet het gegronde

dier klachten nogmaals duidelijk worden aangetoond, met vermelding van eenige bijzonderheden, die over den toestand van het zeewezen dier dagen eenig licht kunnen verspreiden.

Evenals vroeger bestonden de vloten der Republiek uit eigenlijke oorlogsschepen, die aan het land toebehoorden, en uit andere, die slechts gehuurd waren. Bij het uitbreken van den oorlog, was van de eersten slechts een klein getal voorhanden en was het ontbrekende aangevuld door het huren en bewapenen van koopvaarders, waarmede de Admiraliteiten en de verschillende Directiën belast waren. Ten gevolge der samenwerking van vele Collegiën, onder welke ook de Bewindhebbers der Compagniën, kwam dan, wanneer de omstandigheden het vereischten, een vrij aanzienlijk getal schepen bijeen, waarvan velen echter kwalijk den naam van oorlogsschepen verdienden. Niet zonder reden had Tromp verklaard, dat hij met 60 groote schepen meer zou kunnen doen, dan met 100 van die, waaruit zijne vloot bestond. Men lette dus niet uitsluitend op het cijfer der schepen, hetwelk inderdaad vrij aanzienlijk was. Kort na den Driedaagschen zeeslag, waren met inbegrip van de schepen, die zich in de Middellandsche Zee bevonden, niet minder dan 154 bodems in dienst, waarvan er nochtans maar 66 aan het land behoorden. Van deze 66 schepen voerden slechts 39 meer dan dertig stukken. De *Brederode*, het zwaarste schip der vloot, was met 54 stukken bewapend; van 13 andere bodems bedroeg de bewapening van 40 tot 46 stukken. Er waren dus 25 schepen met 30 tot 40 stukken. Van de kleinere hadden nog 25 van 20 tot 30 stukken. Met de bewapening der gehuurde schepen was het niet beter gesteld. Onder de 46 schepen der Admiraliteiten, bevonden zich op zijn hoogst 9 van 30 tot 40 stukken; onder de 42 van de Directiën waren er insgelijks niet meer dan 10. Zeker waren, op het aangeduide tijdstip, reeds vele verliezen geleden, die men niet aanstonds kon vergoeden.

Alleszins te betreuren was het, dat de besluiten der hooge regeering tot versterking der zeemacht niet met den vereischten spoed werden ten uitvoer gelegd. Twee malen hadden de Staten besloten tot den aanbouw van 30 nieuwe en grootere oorlogsschepen; maar zelfs de eerste 30 waren niet gereed, voor dat de oorlog zijn einde nabij was. Eigenlijk werd het, zooals Tromp terecht had aangemerkt, hoe langer hoe erger; want sommige der beste schepen waren in de eerste gevechten verloren gegaan of onbruikbaar geworden, waarvoor dan gewapende koopvaarders in de plaats kwamen.

Nog altijd bezat de Republiek daarvan een groot aantal, welke de autoriteiten desgevorderd konden huren. Wat baatte dit echter, nu vele der vloot meer tot last, dan tot steun dienden? Immers hadden de Staten, zooals vroeger gezegd is, er bezwaar in gevonden, omtrent den bouw der schepen, die voor den handel bestemd waren, zekere bepalingen voor te schrijven, ten einde hen voor den oorlog meer geschikt te maken. Andere mogendheden, welke dergelijke voorschriften hadden gedaan, vonden dien ten gevolge in een kleiner getal koopvaarders een beter hulpmiddel. Met betrekking tot de voorwaarden, waarop de eigenaars hunne koopvaardersschepen ten gebruike afstonden, geeft de Raadpensionaris, in een zijner brieven, eene belangrijke opheldering, door te zeggen, dat verreweg de meeste schepen, die in den Novemberstorm van 1653 op de kust waren gebleven, „*ten laste van de verhuurders waren vergaen.*” Wat den huurprijs betreft, men schatte dien in 1654, voor een getal van 94 bodems, op gemiddeld 2000 gld. per maand. Sommigen meenden, dat

het huren van schepen geldelijk voordeel opleverde, hetgeen anderen, vooral met het oog op de mindere doelmatigheid dier bodems, ten zeerste betwijfelden.

Maar ook bij de oorlogsschepen van het land, die in elk geval de kern der vloot moesten uitmaken, was in vergelijking met vroeger nog weinig of geene verbetering te bespeuren. Het zijn dezelfde soort van schepen, als kort voor den vrede van Munster. Sedert dat tijdstip waren er eenige nieuwe gebouwd, die wat hun vorm en hunne zwaarte betreft, met de andere overeenkwamen. Zelfs had de *Brederode*, een der later gebouwde, vrij groote gebreken. De onderste poorten waren veel te laag. Nochtans achtte Tromp dien bodem zooveel waard, als verscheidene andere. Evenmin als in den bouw der schepen, was in hunne bewapening en bemanning veel vooruitgang te bespeuren.

Dubbel nadeelig was dit, omdat de uitbreiding der zeevaart in het algemeen en het staatkundig belang der republikeinsche partij, in Engeland, tot eene sterke ontwikkeling der zeemacht hadden geleid. Een jaar vóór het uitbreken van den oorlog, telde de Britsche vloot 13 bodems van 50 tot 100, 12 van 40 tot 50 en 22 of 28 van 30 tot 40 stukken, behalve een vijftigtal kleinere. In vergelijking met de Nederlandsche schepen, voerden de Engelsche zwaarder geschut en eene talrijker bemanning. Op de 15 grootste stond deze gelijk met het vijf- of zesvoud der stukken.

Na het uitbreken van den oorlog, was de sterkte der Britsche zeemacht aanzienlijk vermeerderd. Tegen het einde van 1653, telde zij 26 schepen, die van 50 tot 100 stukken voerden, terwijl nog 32 andere met 40 tot 50 stukken bewapend waren. Hierbij kwamen nagenoeg 60 schepen van 20 tot 40 stukken, slechts 14 zeer kleine vaartuigen en een gelijk aantal transportschepen en jachten. Op de grootere schepen was de bemanning iets toegenomen, ofschoon de verhouding tot de bewapening vrij wel dezelfde was gebleven. Neemt men in aanmerking, dat zich in 1651 onder de 106 schepen der Britsche zeemacht nog vele gewapende koopvaarders bevonden, terwijl de schepen in 1653, misschien op enkele uitzonderingen na, allen ten oorlog waren gebouwd, dan springt de vooruitgang nog sterker in het oog.

Grootelijks was de taak der Britsche regeering verlicht door de eenheid, welke in het bestuur over het Britsche zeezezen heerschte, en door het vrij geregeld opbrengen der gelden, ten behoeve der vloot gevorderd. Hoe geheel anders was het in Nederland, waar zich voortdurend klachten lieten hooren over geldgebrek en over de ongeregelde opbrengst der eenmaal toegestane middelen. Welke nadeelige gevolgen dit somtijds na zich sleepte, is te begrijpen. Het was de voorname reden, waarom er met den aanbouw der nieuwe schepen weinig haast was gemaakt, en waarom de Admiraliteit van Amsterdam het voornemen opvatte, de gehuurde schepen in de Middellandsche Zee niet langer aan te houden. Te midden van den oorlog, had dit Collegie zelfs het werkvolk van 's lands werf moeten afdanken, en het uitbetalen van soldijen en verschillende benooidigheden moeten staken. De Admiraliteit van Rotterdam was, dertien maanden lang, buiten staat de soldijen en maandgelden der schepelingen uit te betalen, terwijl die van Zeeland zich genoopt zag geld op te nemen, waarvan de rente tot aan het einde der Republiek op haar bleef drukken. Onder zulke bezwarende omstandigheden, moest het der regeering van de Nederlandsche republiek natuurlijk hoogst moeielijk vallen, den toestand der zeemacht gedurende den oorlog te verbeteren. Vruchteloos had zij getracht den aanbouw van nieuwe oorlogsschepen te bespoedigen; de bodems, over welker lichtheid aanhoudend werd

geklaagd, kon zij toch niet boven hun vermogen doen bewapenen. Dit moest eene reden te meer zijn, om ten minste het lot van het personeel ter harte te nemen, dat vaak blijken van misnoegen gaf over ongeregelde betaling en de slechte schafting, die vele kapiteins verstrekten. Na het sluiten van den vrede, maakten de Staten-Generaal nauwkeurige bepalingen op hetgeen dagelijks bij de schafting moest worden verstrekt. Ook regelden zij de maandgelden, die echter lager waren dan in 1636, daar thans voor een luitenant en een schipper 22 gld., voor een stuurman 30 gld., voor een hoogbootsman 18 gld. per maand werd uitgetrokken. Tevens was de sterkte van het personeel iets vermeerderd, waartoe men zelfs buitengewone middelen had moeten aanwenden.

Sommige particulieren waren de regeering te hulp gekomen, door zich als vrijwilligers op de vloot te begeven¹⁾, of anderen in hunne plaats derwaarts te zenden, hetgeen uit den aard der zaak beter moest werken, dan een lang betoog, doch niet in zoodanige mate geschiedde, dat het op de geheele bemanning een noemenswaardigen invloed had. Immers klom het getal zeelieden aan boord der meeste schepen niet hooger, dan tot het drievoud of uiterlijk het viervoud der stukken. Het ontbrekende kon niet ten volle worden aangevuld door de soldaten, die aan het zeeleven niet gewoon waren. Op het admiraalschip waren er 50, op de andere schepen minder, en zij stonden, evenals de eigenlijke zeelieden, onder het uiterst kleine état-major.

Wil men de regeering met grond iets verwijten, dan moet het voornamelijk zijn dat zij het aantal officieren aan boord der oorlogsschepen te lang onveranderd liet. Zelfs op de grootste schepen waren onder den vlagofficier meestal slechts één kapitein en één luitenant, waarvan het nadeel reeds bij meer dan één gelegenheid was gebleken. Ongerekend het gevaar, waarin een schip moest verkeerden, zoodra een of meer van de weinige officieren buiten gevecht waren gesteld, was eene uitbreiding van het état-major dringend noodig tot snelle en gelijkmatige uitvoering der orders van den opperbevelhebber en tot betere handhaving der krijgstuft. Waar men onder nadeelige voorwaarden strijdt, is er meer dan gewone behoefte aan nauwgezette plichtsbetrachting en doelmatige samenwerking. Talrijke voorbeelden zijn aan te halen van hetgeen somtijds eene wèl gedisciplineerde minderheid vermocht. De lafhartigheit, waaraan sommige bevelhebbers zich gedurende de laatste gevechten hadden schuldig gemaakt, was voor den opperbevelhebber en diens waardige medestanders hoogst bedroevend. Maar het gedrag dier flauwmoedigen, hoe onverschoonlijk dan ook, was niet geheel onverklaarbaar, met het oog op de kleine en lichte schepen, die sommigen tegen een overmachtigen vijand

¹⁾ *Gerard Huift, secretaris van Amsterdam, die later naar Oost-Indië ging en bij het beleg van Colombo op Ceylon sneuvelde, had zich b. v. met 24 matrozen aan boord begeven. Hierop zinspeelt Vondel, als hij in een gedicht, onder diens afbeelding, zegt:*

*Ons raethuis viel zijn moedigheid te kleen:
Hy wou voor 't lant zich waghen op de baeren,
Daer Hollant en Brittanje om 't zeerecht streên.*

Ook van Beuningen bood geld aan, of 50 matrozen, gedurende zes maanden op zijne kosten te onderhouden.

moesten aanvoeren. Onverschoonlijk en onverklaarbaar tevens is het echter dat de krijgstucht op de vloot en aan boord der schepen, in weerwil van de strenge verordeningen der bestaande artikelbrieven, niet beter werd gehandhaafd. Het gebeurde met den Vice-Admiraal de With is schier ondenkbaar bij eene goed gedisciplineerde krijgsmacht. Aan andere voorbeelden van dien aard, ofschoon dan ook minder sprekend, ontbreekt het niet. Wat moet men evenwel denken van sommige bevelhebbers, die zich bij den aanvang van een gevecht aan sterken drank hadden te buiten gegaan; wat van hen, die hetzelfde binnengaats deden, op een tijdstip, waarop Gecommitteerden van de Staten-Generaal zich van den toestand der vloot kwamen vergewissen? Klinkt het zelfs niet vreemd als men den Luitenant-Admiraal Tromp het gedrag der laatsten hoort vergoelijken, eenvoudig door te zeggen dat de maats zeker wat te veel hadden gedronken? Uit dit alles blijkt dat er ook in de hogere rangen gebreken schuilden, die inderdaad bedroevend waren. Hogere en lagere officieren moesten niet alleen in dapperheid, maar ook in discipline voorgaan. Dit verloren zelfs diegenen, welke overigens den roem van het Nederlandsche zeewezen uitmaakten, niet dan al te zeer uit het oog, zooals men kan zien aan de herhaalde twisten over den voorrang tusschen de beide Vice-Admiraals, die uitdrukkelijk verklaarden niet onder elkander te willen dienen.

Overtuigd dat het tot handhaving der krijgstucht niet voldoende was verordeningen te maken en dat bij de meer geregelde wijze van oorlogvoeren, die langzamerhand in zwang kwam, eene betere organisatie van het personeel noodig was, besloten de Staten van Holland hiertoe over te gaan. Bovengemelde redenen, gepaard met bedenkingen van anderen aard, veroorzaakten kort na het sneuvelen van Tromp eene aanzienlijke uitbreiding van het kader der vlagofficieren.

Tot dusverre hadden, onder den genoemden Luitenant-Admiraal, twee Vice-Admiraals gediend: Jan Evertsen in Zeeland, en Witte Cornelisz. de With in Holland. Deze moesten, zoodra het de benoeming van een opperbevelhebber gold, in aanmerking komen. Beider verdiensten waren ontegenzeggelijk groot. Nochtans achtten vele leden der hooge regeering het benoemen van een hunner, om verschillende redenen, minder wenschelijk. Tegen Evertsen had de Staatspartij tweëerlei bezwaar : vooreerst was hij niet in den dienst der provincie Holland, welke meer en meer den boventoon begon te voeren; ten andere was hij een warm aanhanger van het stadhoudelijk huis, hetgeen bij haar zeker eene slechte aanbeveling moest zijn. Hoewel nu de With juist beantwoordde aan hetgeen velen in Evertsen misten, zoo vreesde men toch, na de minder gelukkige uitkomst, welke de vloot in de laatste jaren onder zijn beleid had verkregen, dat zijne benoeming een nadeeligen invloed op den dienst in het algemeen zou hebben. Kort na het binnenvallen der vloot, in Augustus 1653, was er weder geklaagd „*datten Vice-Admiraal de Witte in Texssel geen behoortlycke authoritydt noch beleydt hadde, ende daeromme groote disorders opte vloote aengingen.*” Bij zulk eene stemming der gemoederen, ten opzichte van den Vice-Admiraal, konden de Staten hem het opperbevel niet opdragen, zonder alles in de waagschaal te stellen.

Grievend moest het voor de With en Evertsen zijn, niet benoemd te worden; miskenning van beider verdiensten ware het geweest, indien de regeering mocht hebben goed gevonden een der jongere vlagofficieren boven hen te stellen. Uit dien hoofde besloten de

Staten van Holland, die na den dood van Prins Willem II het recht van benoeming, als zuiver provinciaal, aan zich getrokken hadden, ofschoon hun Admiraal tevens het opperbevel over de gezamenlijke strijdkrachten der Republiek voerde, het voorbeeld der tegenpartij te volgen en iemand buiten het personeel der zeemacht te kiezen. Noch Blake, noch Monk, noch Deane waren oorspronkelijk in den zeedienst geweest. Dit in aanmerking nemende, vestigden de Staten van Holland in September 1653 hunne keus op Jacob van Wassenaer, Heer van Obdam, lid der Ridderschap van Holland, Kolonel van een regiment ruitery en bevelhebber van Heusden. Later droegen hem de Staten-Generaal, eerst bij voorraad, vervolgens definitief, het opperbevel over de vloot op.

Het vroeger leven van Wassenaer, wiens vader indertijd dezelfde waardigheid had bekleed, waarborgde de Staatspartij dat zij in hem een harer vrienden aan het hoofd der zeemacht zou krijgen. De gekozene, die wel begreep dat zijne partij hem uit staatsbelang eene zware verantwoordelijkheid wilde opleggen, aarzelde haar op zich te nemen. Hij opperde vele bezwaren en wenschte allerlei voorwaarden te bedingen, onder welke ook deze, dat hij niet tot Luitenant-Admiraal, maar eenvoudig tot Admiraal zou worden benoemd. Uit zijn streven om een titel te verwerven, die altijd met dien van Stadhouder ten nauwste verbonden was geweest, spreekt weder denzelfden ijver voor de bevestiging der nieuwe orde van zaken, waarvan Wassenaer ook bij andere gelegenheden doorslaande bewijzen had gegeven. Velen, die het inzagen, maakten daarom bedenkingen tegen het inwilligen van zijn verzoek, dat zonder gevolg bleef.

Johan de Witt en andere staatkundige vrienden, die zich de grootste moeite gaven om de bezwaren van Wassenaer met klem van redenen te overwinnen, namen zoodoende een gedeelte der verantwoordelijkheid op zich, waarvoor deze terugdeinsde. Bij het beoordeelen van hetgeen Wassenaer in een hem geheel vreemden werkkring verrichtte, mag dit niet worden voorbijgezien. Vele misslagen, later door hem begaan, zijn eer te verschoonen, nu hij de hem opgedragen waardigheid als ware het zijns ondanks aanvaardde, dan wanneer zij uit overschatting van eigen krachten waren voortgesproten. Billijkerwijs moeten zij meer op de rekening zijner partij, dan op die van zijn persoon worden gesteld.

Voor het personeel der zeemacht, moest de benoeming van Wassenaer altijd iets onaangenaams hebben. Heemskerk en Piet Hein, vroeger insgelijks met voorbijgang van anderen eensklaps tot het opperbevel over 's lands vloot geroepen, hadden voor dien tijd zooveel bewijzen van praktische bekwaamheid gegeven, dat alle zeevarenden met zekeren eerbied tot hen opzagen. Wassenaer daarentegen kon alleen bogen op persoonlijk goede hoedanigheden, op een hoogen rang in de maatschappij en op het vertrouwen der regeering. Al wat echter naar praktische ervaring van den zeedienst geleeke, ontbrak hem ten eenenmale. Hierom moest zijne aanstelling velen kwetsen, die in menig opzicht hunne meerderheid gevoelden boven den man, die hen zou aanvoeren. Eenigermate werd dit vergoed door een besluit der Staten van Holland, tot uitbreiding van het aantal vlag officieren in hunne provincie. Zij namen daarbij het getal der Admiraliteiten tot grondslag, zoodat Holland voortaan drie Vice-Admiralaals en drie Schout-bij-nachts zou hebben. Nevens de With, die onder het Collegie van de Maas bleef, verhieven de Staten van Holland Michiel Adriaansz. de Ruyter en Pieter Florisz. tot dezelfde waardigheid. De eerste, die zich thans liet overhalen, om uit den dienst van Zeeland in dien van Holland over te gaan, werd Vice-

Admiraal bij het Collegie van Amsterdam; de laatste bij dat van het Noorder-Kwartier. Onder de drie kapiteins, die bij deze gelegenheid tot Schout-bij-nacht werden aangesteld, behoorde Cornelis Tromp, de zoon van den gesneuvelden Admiraal. Jan Evertsen bleef, als oudste Vice-Admiraal, de tweede persoon op 's lands vloot; maar de With zou, als Vice-Admiraal van Holland, den opperbevelhebber vervangen, wanneer dezen „iets menschelijks” mocht overkomen.

Welke bijoogmerken het doen van zooveel benoemingen gehad hebbe, het kon op het besturen der talrijke vloten van den Staat en op de handhaving der krijgstuicht een gunstigen invloed hebben. Aangenomen echter, dat het gemelde besluit vooral moest strekken om het grievende weg te nemen, dat er voor het personeel in de verheffing van Wassenaer was gelegen, zoo ware de maatregel reeds ten volle gewettigd; want het personeel had zich, in weerwil van alle billijke klachten over sommigen, zeer verdienstelijk gemaakt. Dat er slechts betrekkelijk geringe voordeelen behaald, en niet zelden vrij aanzienlijke verliezen geleden waren, kon men kwalijk aan hen wijten, die bij herhaling op het ontoereikende hunner middelen hadden gewezen. Vele Nederlandsche zeehelden van onderscheiden rang hadden metterdaad getoond, dat het personeel de rechte waarde der vloot uitmaakte. Wat ware er van de zeemacht der Republiek geworden, indien het haar, na een driedaagschen strijd, en in andere hachelijke oogenblikken, aan bevelhebbers als Tromp en de With had ontbroken?

Gebreken waren er buiten allen twijfel; doch zij werden door vele deugden in de schaduw gesteld. Nog bezat Nederland een aantal mannen, „*wien het rechtvaardige hunner zaak hoop en vertrouwen inboezemde, waar de onrechtvaardigheid der tegenpartij hen tot een ongelijken strijd noopte.*” Hunne daden bewezen, dat het geslacht der onverwinnelijke zeelieden, eenmaal door Hugo de Groot opgeroepen, tot den strijd voor hunne eigen vrijheid en die der wereld, niet was uitgestorven. Daarom konden de Staten hunne vloot een bij uitstek nationaal karakter doen behouden. Terwijl vele vreemdelingen allerlei hooge posten bij het leger bekleedden; oordeelden zij „*dat by desen Staet, soo wel van zeehelden voorsien, niet sonder groote jalousie dergeener, die tegenwoordigh in charge syn, iemant van buyten ingeroepen soude kunnen worden, dat ook op deselve niet bequaemelyck, eenige digniteyt te water, by haer Ho. Mog. soude kunnen worden geconfereert, of soude daer door de een of de ander van de tegenwoordige Opperhoofden sig vinden gedegradeert.*”

Inmiddels begon de tijd aan te breken, waarin van den scheepsbevelhebber meer werd geëischt dan persoonlijke moed en eene zekere bedrevenheid in het besturen van zijn bodem. Oudtijds was het schip weinig meer geweest, dan het middel om de strijdende partijen bij elkander te brengen. Rangschikten de opperbevelhebbers van vroeger tijd hunne vloten stelselmatig, dan hadden zij in den regel te doen met galeien of roeischepen, die van den wind weinig of niet afhankelijk waren. Daarmede hadden zij niet zelden gemanoevreerd, als gold het een veldslag. Naarmate echter de zeegevechten meer met zeilschepen en in de ruimte geleverd werden, had zich grooter behoefte aan zeevaartkundige kennis bij den bevelhebber en de bemanning van een schip doen gevoelen. Te midden der verwarring van het gevecht, hadden de meer of minder doelmatige manoeuvres der afzonderlijke schepen een beslissenden invloed. Wie het best partij wist te trekken van weer en wind, om den vijand aan te vallen of te ontwijken, had

onder gelijke omstandigheden veel voor. Zoodra men echter de gevechten met zeilschepen meer stelselmatig begon te leveren, kon de scheepsbevelhebber evenmin met stoute en op zich zelf goede manoeuvres, als met persoonlijke dapperheid volstaan. Hij moest zich bovendien toeleggen op het vlug en nauwkeurig volgen van de algemeene bewegingen eener vloot, die natuurlijk voor rekening van den opperbevelhebber kwamen, wiens taak dus nog zwaarder werd.

Blijkbaar was men in de laatste jaren, wat de kunst van den oorlog ter zee betreft, een tijdperk van overgang ingetreden. Hoe ongeregeld de meeste gevechten nog geweest waren, zoo begint men toch meer sporen van eene stelselmatige samenwerking der verschillende schepen te ontdekken. Vaak mocht de orde, die bij den aanvang van den strijd heerschte, worden verbroken, en alles zich weder oplossen in een verward gevecht van schip tegen schip; toch komt het beginsel van een meer regelmatig plan van aanval en verdediging hoe langer hoe duidelijker te voorschijn.

Op de gevechten van 1652 is het bovenstaande nog weinig of niet toepasselijk. Vormde men daarbij vooraf al zeker plan, dan week men er meestal spoedig van af, waarom het verhaal van een zeeslag zich doorgaans moet bepalen tot eene opsomming van al wat er, tusschen de bijzondere schepen der vloot, merkwaardigs is voorgevallen. Roept men zich een strijd uit de eerste jaren van den oorlog voor den geest, dan ziet men in zijne verbeelding de grootere schepen elkander bevechten, terwijl de jachten, galjooten en andere kleine vaartuigen door de vloot varen, om hulp te verleen, waar deze wordt vereischt. Het afweren van vijandelijke branders is een voornaam gedeelte hunner taak. Op eene der galjooten beweegt zich de fiskaal van de vloot, te midden der strijdende schepen, om wel te letten op allen, die zich goed of slecht van hun plicht kwijten. Inmiddels moeten de commandeurs der branders, welker aantal in dezen oorlog met Engeland nog betrekkelijk gering was, zoo nauwkeurig mogelijk de bevelen opvolgen der kapiteins, bij wier schepen zij zich met de hunne moeten bevinden. Slechts bij uitzondering, mogen zij op eigen gezag handelen. Even juist als geestig, zinspeelde de Nederlandsche dichter J. Oudaen op de groote overeenkomst, welke tusschen de afbeeldingen van verschillende zeegevechten der zeventiende eeuw bestond, door onder eene daarvan te schrijven:

Ziehier een zee­strijd afgebeeld.

Nu vraag niet: waar, of hoe verdeeld?

Men neme, die m' er voor wil nemen;

Men neme er van de veertig een,

In andre zon, of andre zeën,

't Zal telkens naar denzelfden zweemen.

Gedurende den Driedaagschen zeeslag, ontwaart men in de bewegingen van beide partijen meer regelmaat, dan bij een der gevechten van het vorige jaar. Men ziet er de Nederlandsche vloot naderen, behoorlijk geschaard in den vorm eener halve maan, binnen welke de haar toevertrouwde koopvaarders zich bevinden. Wil de vijand deze bereiken, dan moet hij de zeilorde der oorlogsschepen verbreken of de uiteinden der linie verdubbelen. Alle hiertoe aangewende pogingen moeten de onzen trachten te verijdelen. Opmerkelijk is het, dat een Britsch schrijver in de „*Naval Chronicle voor 1817,*” aannemende dat zijne

landgenooten er den tweeden dag in slaagden, door de slagorde der Nederlandsche oorlogsschepen heen, de koopvaarders te bereiken, hierin reeds een spoor meent te zien van het doorbreken der linie, eene manoeuvre, welker eerste toepassing anderen elkander later hebben betwist.

Met volle recht zou men kunnen aanvoeren, dat de zorg voor de koopvaarders den Nederlandschen Admiraal, in den Driedaagschen zeeslag, eenigermate had genoopt tot een maatregel, die hunne veiligheid grootelijks kon bevorderen. Dit neemt intusschen niets weg van de waarheid, dat er omstreeks dezen tijd in de zeegevechten meer regelmaat begon te komen; want men leest ook van de Engelsche vloot bij Nieuwpoort, en van de Nederlandsche op den 8sten Augustus — en toen waren er geene koopvaarders te beschermen — dat zij in eene halve maan zeilden. Uit de hierboven aangehaalde woorden van de With blijkt, dat ook de slag bij Ter Heide met zekere orde werd aangevangen, voor dat de vloten door elkanders gros wendden. Men herhaalde de laatste manoeuvre verscheiden malen, en volgens enkele berichten had Tromp, reeds bij eene vroegere gelegenheid, zijne schepen in eene rechte linie geschaard.

Niet van belang ontbloomt is het, dat Allen, een Britsch schrijver, den Nederlanders de eer geeft, van de laatstgenoemde slagorde, die weldra algemeen in gebruik zou komen, met zeilschepen het eerst te hebben aangewend. Evenwel moet aan de rechte liniën, waarover hier en in de eerstvolgende jaren wordt gesproken, niet ten volle de beteekenis gehecht worden, die men er later aan gaf. Veelal passeerden de strijdende vloten elkander in die rangorde, welke door het aanhoudend manoeuvreeren toch spoedig eenigermate werd verbroken. Jaren daarna oordeelde men het uit dien hoofde nog raadzaam, dat de opperbevelhebber de zware en lichte bodems zijner vloot met overleg doorenmengde, opdat zij elkander in den strijd zouden kunnen bijstaan. Zoodra men de vloten algemeen in rechte linie begon te scharen, ten einde den vijand in die orde aan te vallen of af te wachten, en dan met het geschut tot eene beslissing te komen, was het doorenmengen van groote en kleine schepen nadeelig. Vooreerst bleven de vloten, gedurende het gevecht, in beweging. Dien ten gevolge waren zij niet aanhoudend aan elkanders vuur blootgesteld, waaruit het zich laat verklaren, dat de beslissing van de meeste zeeslagen der zeventiende eeuw zoo lang uitbleef. Trapsgewijze ontwikkelde zich de nieuwere taktiek, waarvan men in 1652 en 1653 de eerste beginselen ontwaart.

Een gevolg van de veranderde wijze van oorlogvoeren was, dat veel, waarop men vroeger had gerekend, niet meer aan het oogmerk beantwoordde. Zoolang de vloten dooreen geraakten, deed zich nog menige kans voor tot het stoutmoedig enteren der vijandelijke bodems, waardoor de Nederlanders zich in vorige jaren een welverdienden naam hadden verworven. Maar deze kansen werden langzamerhand zeldzamer. Daarentegen deed zich meer behoefte gevoelen aan een doelmatig materiëel. Wilde de Republiek haren rang als zeemogendheid met eere handhaven, dan moest zij oorlogsschepen bezitten, welke met die van andere mogendheden konden wedijveren; zeelieden, die niet alleen persoonlijk moed en zekere kennis van de zeevaart in het algemeen hadden, maar ook op de hoogte van hun tijd waren, in al wat den oorlog ter zee betrof.

Zoowel Nederlanders als Engelschen hadden zich, gedurende den afgeloopen oorlog, in een bekwamen aanvoerder mogen verheugen. Blake, ofschoon oorspronkelijk niet voor den zeedienst bestemd, had in de wijze van oorlogvoeren menige verbetering gebracht.

Ook de tegenpartij erkent, dat Tromp zeer bedreven was in de zeetaktiek dier dagen. De Raadpensionaris de Witt noemde hem „*een zeeheldt, welckers gelycke de aerde niet veel heeft gedragen, ende mogelyck niet lichtelyck in 't toekomende sal syn te vinden.*” Anderen hadden de beide opperbevelhebbers roemwaardig ter zijde gestaan. Dat velen het niet tot dezelfde hoogte gebracht hadden, is verklaarbaar. Alleen de school der ervaring stond destijds voor den zeeofficier open. Hierdoor kregen enkele geniale mannen eene schoone gelegenheid zich te onderscheiden, en tevens de krachten van andere welgezinden, die in bekwaamheid bij hen achterstonden, door woord en daad op het gestelde doel te richten. Meermalen is gewezen op de nederigheid, waardoor een zoo verdienstelijk man als Tromp zich kenmerkte. Deze hoedanigheid bleek ook uit het verzoek, bij het aanvaarden van zijn laatsten tocht door hem gedaan, dat namelijk de Staten eenige Gecommitteerden op de vloot mochten zenden, om hem met hun raad te dienen. Had de regeering minder vertrouwen gesteld in de bekwaamheid van haren admiraal en in de eerlijkheid van diens karakter, dan gaf dit verzoek haar een geschikt middel aan de hand om over het gedrag van hem, die als een tegenstander van den bestaanden regeeringsvorm bekend was, zeker toezicht te doen houden. Maar de Staten vonden het benoemen van Gecommitteerden niet goed, omdat deze toch „*de zeemanschap niet verstonden.*” Later verloor men dit wel eens uit het oog.

Tegenover elk nadeel staat meestal eenig voordeel. Hiervan hadden de onzen, met hunne lichte schepen, de ondervinding opgedaan. Deze waren ongetwijfeld minder geschikt tot den strijd, hetgeen de tegenpartij zelve eene van de voornaamste redenen acht van de door haar behaalde voordeelen; maar diezelfde lichte schepen, omdat zij weinig diepgang hadden, hadden dikwijls eene veilige wijkplaats kunnen vinden, waar de Britten het niet raadzaam oordeelden hen met hunne zwaardere bodems te volgen. Wat in den strijd zelve een overwegend nadeel opleverde, baatte den onzen meestal na den afloop daarvan, en bewaarde hen voor een geheelen ondergang. Zoolang de Nederlanders met betrekkelijk kleine schepen moesten strijden, noemde men dan ook terecht de banken, in de nabijheid der kust, hunne getrouwe bondgenooten.

Mochten de kapiteins der Britten elkander over het algemeen getrouwer hebben bijgestaan dan de Nederlandsche, van welke schier altijd eenigen den strijd ontweken, zoo stond hiertegenover, dat die Nederlanders, welke hun plicht vervulden, — en het getal van deze was toch verreweg het grootst — blijken gaven van meer bedreven te zijn in de bediening van het geschut. Hierdoor kon de zwaardere bewapening der Engelschen zelfs eenigermate worden opgewogen.

Te betreuren was het zeker, dat vele noodzakelijke verbeteringen in het materieel niet tijdens den oorlog waren tot stand gekomen. Intusschen droegen de besluiten tot dat einde genomen, ofschoon uiterst langzaam ten uitvoer gelegd, toch eindelijk deze vrucht, dat de zeemacht der Republiek uit een met nadeel gevoerden oorlog geduchter te voorschijn trad, dan zij dien had aangevangen. Ondanks alle geleden verliezen, was het aantal landschepen, in Januari 1654, van 66 tot 86 geklommen. In Juli van hetzelfde jaar, verklaarden de Admiraliteiten, dat er één schip van 60 stukken, 9 schepen van 50 tot 58, 27 van 40 tot 48, 33 van 30 tot 38 en nog 31 schepen van een kleiner aantal stukken voorhanden waren. Hieronder bevonden zich de dertig nieuwe schepen, tot welker aanbouw in 1652 was besloten. De andere dertig waren nog niet gereed. Behalve meer dan honderd schepen,

welke den lande toebehoorden, waren een groot aantal koopvaarders in dienst. Met het huren en bewapenen hiervan moest de Republiek langer volhouden dan Engeland, welks bestuur krachtige maatregelen nam tot vermeerdering van het landsmateriëel, zelfs door het aankopen van doelmatig geachte bodems.

Het geschut der Nederlandsche oorlogsschepen was iets zwaarder geworden, hoewel nog altijd, alleen aan boord van den Admiraal, eenige zesendertigponders voorkomen. De grootste stukken der andere schepen schoten achttien of vier en twintig pond.

Oogenschijnlijk had de vooruitgang in het bemannen geen gelijken tred gehouden met dien in het bewapenen. De getallen, in Juli 1654 door de Admiraliteiten opgegeven, zijn ten minste zeer klein, waarbij evenwel moet worden in aanmerking genomen, dat inmiddels de vrede was gesloten, hetgeen in den regel eene aanzienlijke vermindering der bemanning ten gevolge had.

Met eene vloot van meer dan honderd oorlogsbodems, kon de Republiek een niet onbelangrijk gewicht in de schaal der Europeesche politiek leggen. Hiervan oogste de Staatspartij de eerste vruchten. Niet talrijk, doch goed aaneengesloten en vooral met haar eigen belang te rade gaande, streefde zij er naar hare eigen positie te versterken. Zij had zich menige vernedering getroost, maar tevens eene volharding en eene veerkracht aan den dag gelegd, die hare onderling verdeelde tegenstanders ten eenen male misten. Nu zij zich tot aan het einde van den oorlog had weten staande te houden, was zij haar doel eene belangrijke schrede genaderd. Als eene machtige regeeringspartij, zegepraalde zij in Holland, welks invloed zij tot eene ongekende hoogte opvoerde. Onder hare leiding, trad de Republiek met nieuwe krachten uit het strijdperk te voorschijn, waardoor haar de gelegenheid werd geboden, haren naam ten nauwste te verbinden met de luisterrijke gebeurtenissen der eerstvolgende jaren. Intusschen was de grootheid der Republiek, onder haar bestuur, een gevolg, niet van haar beginsel, maar van de bekwaamheid harer aanvoerders en voorstanders. Dezelfde partij, die thans aan de Republiek der Vereenigde Nederlanden een zeker staatkundig overwicht schonk, was ook aan het roer, toen de glans der Republiek in een later tijdperk begon te tanen. Hieruit blijkt onmiskenbaar, dat de ervaring van dezen en lateren tijd niet zoozeer de voortreffelijkheid staafde van het eene regeeringsbeginsel boven het andere, dan wel de meerdere bekwaamheid van hen, die het toepasten. Hoe men over het regeeringsbeleid van den Raadpensionaris de Witt oordeele: ijver, bekwaamheid en eerlijkheid waren hoedanigheden, die zelfs tegenstanders in hem huldigden. Aan zijne persoonlijkheid, ontleende de Staatspartij hare voorname kracht.